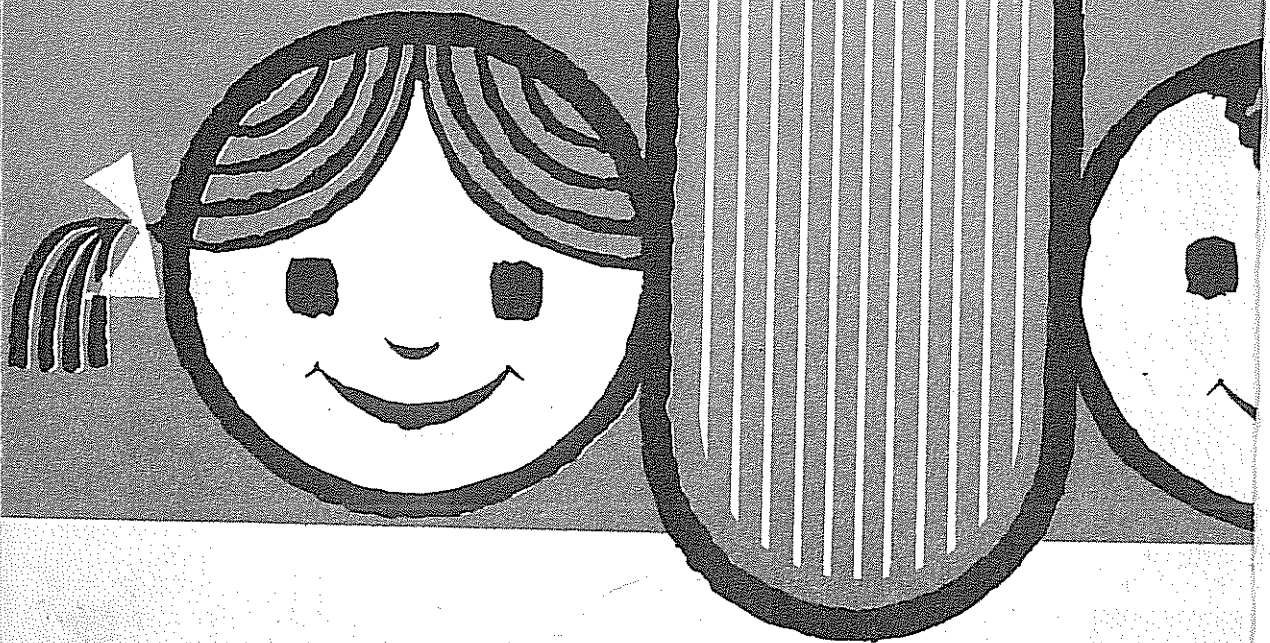

ספרית
המכללה לחינוך
פיתוח ילד
תל אביב

ספרות
ילדים
והורים

פתיח-חג

ה ש ש ש ש
רת א (כ"א)

ירושלים י"א תמוז, תשל"ט
6 ביולי 1979

לכבוד מר ג. ברגסון
עורך ספרות ילדים ונוער

שלום רב

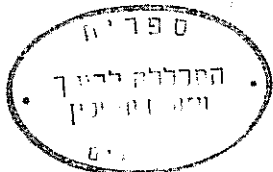
"הלומד ילד למה הוא דומה? — לדיו כתובה על נייר חדש", אמרו
חו"ל במסכת אבות; ואמת עתיקה זו חלה גם על הקניית הרגלי קריאה
ועל פיתוח כושר של הנאה מספרות. מי שלא לומד, ולא הורגל, לקרוא
ספרות מנעוריו — איבד כמעט לחלוטין את הסיכוי להגיע אליה בהתבגרותו
ובבגרותו. ההפסד מאי-קריאה הוא גם אישי של כל פרט, וגם של החברה
כולה, שהרי עושרם הרוחני, הנפשי והאינטלקטואלי של כל יחיד בה הוא
גם עושרה.

הקניית הרגל הקריאה ואהבת הקריאה בוודאי מותנות בגורמים רבים
ושונים; אולם אחד החשובים והראשונים בהם הוא הדאגה להיכרות עם מיטב
היצירה האנושית, היכרות צומחת ומפתחת של כל גיל לפי צרכיו ולפי רמת
קליטתו. אך גם להיפך; יש ליצור חומת מגן מפני התמכרות לספרות דלה
או עכורה, היוצרת חיץ בין רוחב ועומק האופקים הנובעים מקריאה טובה
ובין הילד, והמבריחה אותו מקריאה בבגרותו.

זאת חשיבותו וזאת ברכתו של כתבי-העת "ספרות ילדים ונוער" —
להצביע על הספרות הטובה והמומלצת לילד ולנוער, ולתת בידי ההורים,
המורים והספרנים כלים להבחנה בין הטוב והמועיל ובין הירוד והמשחית.
אם בזאת יצליח — נהיה אנו מבורכים בהצלחתו, ולא הוא תלוי בברכתנו.

זבולון המר

שר החינוך והתרבות

המערכת: גרשון ברגסון (עורך), ד"ר אוריאל אופק (יועץ מדעי), חוה ויזל,
ד"ר אסתר טרסי, רחל פרג

ק 87/17

כ"ו
per

©
כל הזכויות שמורות

בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המדור לספרות ילדים, ירושלים, דוד המלך 18.

ISSN 0334 — 276 X

בסיוע הקרן לזכרה של ליבי ברקסון ארה"ב

דפוס רפאל חיים הכהן בע"מ, ירושלים

עיון ומחקר

אברהם ברוידס משורר הילדים

מאת יוסף חנני

ביום העצמאות תשל"ט (2 במאי 1979) נפטר המשורר אברהם ברוידס, בשנה ה-72 לחייו. רשימה זו סוקרת את מכלול שירתו לילדים.

הפשטות, הנאיביות והאינטימיות הן יסודות שירתו של אברהם ברוידס. אלה אינם רק קווי איכות, כי אם גם ערכי מהות קובעים ומייחדים את עולם יצירתו. כי הרי עולמו של משורר אינו נבחן בהרחב הנושאים ובריבויים, כי אם במהותם, דרכי ביטויים ובעיצובם.

"במלים פשוטות אמת מרה אדלה ממעמקים", שר לנו המשורר. שירתו של ברוידס, שהיא שירת האמת הפשוטה למבוגרים, מצאה את ביטוייה הכן והעמוק גם בשירי הילדים שנתפרסמו בשורת הקבצים שהוציא*.

תכונותיו האופייניות של ברוידס, פשטותו, תומנו וזו הלבביות האינטימית, מעמיקים כאן, יונקים מנופי נפשו העורגים לעולם הילד ומופאים באורו הפלאי

* "מתנה", שירים לילדים, "דביר" ת"א, תשל"ג; "שיר לחג", שם תשט"ו; "לכל ימות השנה"; "אמונים" תשכ"ו; "ילדי החביב", שם תשל"ח. "בוקר אור", שירים לילדים, הוצאת זימזון, ת"א, 1972.

בְּכֹל מְלִמּוֹל מִפִּי תִּינוּק
דְּבַר תְּחִידָה נִרְקָם - -

בשירי הילדים שלו, השקויים אור, תנועה והתפעלות, מתגלה הילדות עצמה ככפתור חתום שנפתח על כל יפעתו.

בְּמִרְפֶּבֶת הַשְּׁחָקִים,
פֶּן וְכֶסֶף יִצְוִקִים,
סוֹבְבִים וּמְתַגְלִים
אֵלֶּה שְׁנֵי הַגְּלִגְלִים
וּבְדֶרֶךְ גְּלִגְלִים
אֹר יִמְלֵא פֶל הָעוֹלָם.

"מתנה", "אורותים", (צמ" 9)

ו' אב תשל"ט
30 ביולי 1979

למר ברגסון הנכבד

אני מודה לך על משלוח כתב העת — "ספרות ילדים ונוער".

זהו כתב עת חשוב העשוי לשרת נאמנה צבור של מורים וספרנים. אני משבח את רמתו, מוקיר את התמדתו ביציאה לאור ומכבד את עורכו.

תרומת הרבעון בחקר ספרות ילדים ובקידום הקריאה החופשית של התלמידים ידועה לי משכבר הימים.

אני מאחל לך כל טוב ובריאות טובה להמשיך התנופה בעבודתך בשדה החינוך והספרות.

בברכה ובהוקרה

אהרן ידלין

אל קוראינו:

במלאת חמש שנים להופעת הרבעון קבלנו דברי ברכה רבים.

חלק מדברי הברכה פרסמנו בחוברת י"ט-כ'. בחוברת זו אני מפרסם את דבריו של שר החינוך והתרבות ואת ברכתו של שר החינוך לשעבר ובוזה חם פרסום הברכות.

אני בא להודות למברכים על דברי העידוד והחיזוק, בזכותם נמשיך במפעלנו הצנוע.

העורך

ואותו מוטיב של אורה המולך על השמים וממלא את היקום מופיע גם בשיר: "בקר אור":

קִימָה־קִימָה, קִימָה־קִימָה,

עַד מָתִי תוֹסִיף לָנוּם?

בְּקֶר-אֹר בְּקֶר-אֹר,

כָּל הַרְחוֹב מִזְמַן נְעוֹר. — —

(בוקר אור-)

האור המתחשף כאלמנט בשירת הילדים של ברוידס, זהה עם אקטיביות, עבודה, צמיחה ושלוש.

שְׁלוֹם עַל הָאָדָם,

שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל.

שְׁלוֹם עַל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ

אֹר הַשְׁלוֹם יְהִי!

לכל ימות השנה (עמוד 7)

עולם-הילד מתדובב. הוא מתלחן בני-עימה טהורה וזכה, כמי מעיין צלולים. לחן זה עולה אלינו מתוך "הסערה" ("מתנה" עמ' 14) "מיזה, מי-הוא הלור חם / התוקפני בלי רחם ו" "הגשם בא", ("מתנה", עמ' 17); "עננים שחורי כנפ-ים / נקהלים מכל אפסים." / "ילד יש לי", ("מתנה", עמ' 7); "שיר הקציר" ("מתנה", עמ' 26) ומשירים אחרים בספר הזה.

לא מעט חן וחסד מוסיפים ציוריו של נחום גוטמן לשירים אלה. המשורר מע-מיק בחליל את אגדת העולם הרחוק והקסום שאליה נושא הילד את נפשו. הילד של ברוידס, הוא ילד צבר, מין שד נורא שכל הרחוב מכיר אותו והוא לא יחת מפני שום אדם:

יְלֵד יֵשׁ לִי, שְׁמוֹ הוּא מִיָּקִי,

מִטְפֵּס עַל חֵלְקֵת קִיר,

שֶׁד נוֹרָא זֶה מִיָּקִי־קִיָּקִי.

כָּל הַרְחוֹב אוֹתוֹ מְכִיר.

מתנה, (עמ' 7)

ריתמוס השיר, חי, תוסס, עירני ומלא תנועה. זהו גלגול חדש, "צברי" של "אצבעוני", השואף לכבוש עולם ומלואו בתנועותיו ובצחוקו המשעשע. גם בשיר הילדים, יונק כל יוצר מן העולם המוסרי שלו ואמונתו השתולה בלבו. ברוידס המשורר, הנושא "בעול" המז-דהה עם מצוקת הזולת ונותן לה כתף מתפלל לריבונו:

הֵב פֶּחַ לְגִרְדֹר אֶת רַגְלֵי בְּשָׂרְבִי

וְלִיצֵק בְּעֵינַי מְמוֹרֵי הַדָּל.

ברוידס השר שירו "למצחצח הנעל-יים", "לכובסת" ו"לסבל", מופיע גם בשירים לילדים באותו אופן ובהרגשת עולמו הייחודית שלו, אלא שכאן, אור-ילדות, חן ותום יצוק עליהם.

בשיר "על הר נישא", ("מתנה", עמ' 8), מופיע המוטיב של הילד העזוב, אלא כאן ישקהו חלב כרוב נסתר ובכנפו יגן עליו. יחסו הנפשי של המשורר לנער המקופח וחום לבו בשיריו למבוגרים, מתגלה פה — ובצדק — בכרוב נסתר. בשיר נאה זה, מובא הפתרון החברתי: "עד יום אחד, יקום: / בחור כארזים." / עולם האגדה והגבורה, מתגלה עלינו במנגינת החליל, בשיר הידוע שנתחברה לו גם מוסיקה — "היה היה גבור חידה":

יֵשׁ מְנִיגוֹת

בְּפִי חֵלְלִיל.

יֵשׁ אַנְדוֹת

פֶּה בְּגִלְלִיל.

מתנה, (עמ' 10)

זהו חלילו של המשורר ברוידס, הבא להרנין את עולמם של קוראיו הקטנים. האם לא תשוקת המשורר וכליון נפשו הסוערת, "לגזור חליל וכחליל ההוא" כברוח מרחקים לתקוע, כפי ששר לי-טי-פי הסיני? כי בעולם זה יש צער וית-מות ורקיע קודר וזועם... מה טוב כי עוד אראה אדם / על עמיתו יכאב, / קשוב לכל מרי-הלב רפתה ידם / יזיד בצר ומרחם כאב".

שר ברוידס בשירו: "מה טוב כי עוד אראה אדם", ("שירים" כרך א', עמ' 55). האדם למשורר ברוידס הוא מי "שקשוב לעצב לא-נחקה, / ובו קול נפשו לא עוד נדם / בשאון ימים תפל, נעכר". גם בשי-רתו לילדים, חותר ברוידס לחדווה הזו-רחת לדינאמיות הזוהרת ולעולם שקוי אורות ורחמים.

יש פלא ופלאותיים. המשורר נושא אותו בנפשו הכוספת, כי רק הפלא יצ-מיח כנפיים ליוצר האמת ורק מִשְׁקוֹ ימריאחו למרום:

יְלֵד, יְלֵד, יְלֵד יֵשׁ.

לְרוֹחַ בֵּין עַרְבִים

בְּאֵזְנוֹ מְלֶאך לֹחֵשׁ

סְפָרֵי שְׁמַיִם — —

מתנה "הילד החולם" (עמ' 24)

רכב-אש ישאהו על ירושלים, שהוא ער-לם החלומות של המשורר. בעולם נעלה

זה, שוררת אחווה וריעות בין אדם לא-דם, בין אדם לבין בעל-חיים, בין אדם לבין הנוף. המגע הוא אינטימי, לבבי, בלי כל טובת הנאה וחשבונות. עולם טהור של כיסופים. כזהו המגע עם "הב-רוש בחורף" ("בוקר אור"), עם "התר-נגולת הבורחת" ("מתנה", "מעשה בתר-נגולת", עמ' 34) הבורחת ותועה ברחו-בות העיר. היא הסתבכה. תעתה. החזי-רוח ללול, אל ריעותיה. אותה אהבה רכה עולה גם מן השיר "תמיד" ("מתנה", עמ' 28), "אין כמוהו לי ידיד". הכלבלב אשר המשורר אוהב, רץ, נובח הב-הב-הב, והוא פיקת, קל זריז. על כל השירים האלה מרחפת רוח חנינית, אהבה ותום ילדות.

משום כך, אולי מיוחד הוא השיר "יש ילדים" בספר "מתנה" (עמ' 32). אמנם, גם בו רוטטת נעימה ברוידסית של גורל ילדים נופים ומקופחי גורל שנולדו גלמודים באין גג לראשם, אך חסרה בו התמימות הילדית והוא יוצא דופן בין השירים בספר שלפנינו. שירת העמל, אשר ברוידס הוא אחד ממבטאיה העיקריים בשירתנו החדשה הישראלית, מוצאת את ניבה גם בשירי הילדים שלו. לנו, לתינוקות, ידיים קטנות ורכות. אך יבוא יום והן תהיינה חזקות ומוצ-קות, ידיהם של עובדים:

וְאֵז,

בְּצֵד בּוֹטֵחַ נְעוֹ

גַּם אֲנַחְנוּ נִצָּא,

טָרָם אֹר בְּשִׁחָקִים,

לְשִׁדוֹת הָעֵמֶל,

(המשך בעמוד 28)

נועשייה חדשה של לב טולסטוי ויסודותיה הפולקלוריים, (ב)*

מאת דב נוי וגליה פולונסקי

הנוסחים היהודיים של א"ת 707

מן הראוי לבדוק בהזדמנות זאת את נוסחי א"ת 707, כלומר את נוסחי טיפוסנו הסיפורי, שנרשמו בעשרים השנים האחרונות בישראל, מפי מספרים יוצאי עדות שונות והן שמורות באסע"י, ולראות מה אפשר ללמוד מנוסחים יהודיים אלה, שמוצאם מן המזרח ומן המערב, על התפתחותו ההיסטורית של סיפורנו, ואולי גם על מוטיבים מסויימים שטולסטוי הכניס—קיבל אותן או השמיט—דחה אותן במעשייתו.

באסע"י שמורים 22 נוסחים שלמים או חלקיים של א"ת 707 שנרשמו מפי יוצאי (בסוגריים אחרי עדת המוצא מצויין מספר הנוסחים באסע"י, אם הוא גדול מאחד. אם הנוסח נדפס, נרמזו הילקוט בסוגריים ע"י קיצור שפתרונו מצוי ברשימה הביבליוגרפית שבסוף מאמרנו): מארוקו (באחד משני הנוסחים זועק התרנגול המדבר את האמת ביום החתונה), טוניסיה (אחד משלושת הנוסחים נדפס: **נוי-טוניסיה** מ"ה), לוב (**נוי-לוב** ב'; קונגלומרט שרק שרידי טיפוס שלנו נשארו בו ועיקרו הוא שילוב של א"ת 403 — "הכלה השחורה והכלה הלבנה" וא"ת 405 — הנערה המ-הופכת לציפור: יורינדה ויורינגל"; חסר חלק 3 של הטיפוס הסיפורי, שהוא עיקרה של מעשיית טולסטוי), טורקיה (כגן—מי חיים 151—153), לבנון (בשני הנוסחים חסר חלק 3), סוריה (רק חלק 1), ישראל—ספרדי (תוכי מגלה את האמת), קורדיס-

* ראה חוברת יט—ב.

41. השווה להלן, ברשימה הביבליוגרפית שבסוף המאמר.

42. לפי הכלל הנקובל במפתחות אסע"י, רשומים הנוסחים לפי סדר גיאוגרפי, מן המערב למזרח. ארצות מזרח-אירופה באות בסוף הרשימה.

טן העיראקית (אחד מארבעת הנוסחים: החו"ס 1970 ז'; בלי חלק 3) והפרסית (בלי חלק 3), בבל (שניים משלושת הנוסחים: **אביצוק—אילן** ל"א, בלי חלק 3; **נוי—עיראק** י"ב), פרס (הציפור מייצעת לאח ואח"כ מגלה את האמת למלך), אפגא-ניסטן (**קורט** ז', 35—41), צ'כיה (בלי חלק 3).

להלן נצטמצם בניתוח ארבעה נוסחים של א"ת 707 באסע"י, הכוללים את חלק 3 של הטיפוס הסיפורי והם ראו בשלמותם את אור הדפוס. פירוש הדבר: מקבילות יהודיות מודפסות של מעשיית "האילן המזמור" לטולסטוי, שמוצאן הוא (לפי הסדר הנ"ל): טוניסיה, טורקיה, בבל, אפגאניסטן.

מוות וחיים ביד הלשון

הנוסח היהודי-בבלי של סיפורנו ("מוות וחיים ביד הלשון") מעניין ביותר: שני החלקים הראשונים של א"ת 707 מפורטים ביותר. הילדים (תאומים!) ילד וילדה, ניצלים ע"י רועה וגדלים בביתו. כאשר הם יוצאים לחפש את הוריהם, הם מתגלים ביער ע"י המלך, ובארמונו הם גדלים כילדיו המאומצים. לשתי האחיות של המלכה (שפיתו לפני שנים את המיילדת להחליף את התינוקות) נודע דבר הימצאותם של הילדים בארמון ואחרי שהן מאשימות את המיילדת שלא עשתה את המוטל עליה כראוי, הן שולחות אותה אל הילדים בשליחות: "לעשות מאמץ ולחסל לפחות אחד מהם".

כך נוצרת המוטיבציה לביקור הזקנה אצל האחיות, בהעדר אחיה מן הבית. גם תפקידו של חפץ-הפלא ברור בנוסח זה:

בגלל אי-ההצלחה לגלות את ההורים עצובה הבת ביותר ("עיניה דמעו תמיד מרוב געגועים וצער") והזקנה מגלה לה, כי רק תפוח עץ מיוחד ששמו "מהלהל" עשוי לגרש את עצבותה. מובן שהאח מוכן לעשות הכל כדי לנהם את אחותו ולשמחה ("למענך אעשה הכל"). זו גם תשובת הבן כאשר הזקן שנקרה בדרכו מזהירו ומנסה להניעו מן המשימה שאותה נטל על עצמו: "אחותי בצרה גדולה ורק ע"י תפוח זה אוכל לרפא אותה". התפוח הוא בנוסח זה בגדר מיקסס-מרפא.

בשוב האח עם התפוחים אל אחותו, נעלמות עצבותה, והמיילדת הזקנה מנסה תחבולה חדשה ומפתה את האחיות לבקש מאחיה התאום "זמיר היודע לדבר, כדי שינעים לה בשיריו ובסיפוריו". יש לשער כי עצבותה של האחיות חזרה אליה ותפקידו של הזמיר, כתפקידו של התפוח בזמנו, הוא להפיג את העצבות ואת תחושת הבדידות שנתעוררו מחדש.

גם כאן ברורה המוטיבציה. כל מה שהאח עושה הוא לטובת אחותו האהובה עליו. ואכן, בשוב האח שהצליח במשימה, "שמחה האחיות מאד על הזמיר המדבר

43. אסע"י 3386. סיפר דויד אליהו, יליד (1896) בנאדא. 22 מסיפוריו רשומים באסע"י, ו-17 מהם ראו אור בילקוט נוי-עיראק. תולדות חייו ראו אור שם עמ' 229.

וגם המלך (הוא המארח והמאמץ של התאומים, בלי לדעת את מוצאם וייחוסם) שמח לשמוע את שיריה וסיפוריה היפים של הציפור הנפלאה".

גם המוטיבציה למסע הרכישה של חפץ-הפלא השלישי — ברורה. לאמיתו של דבר אין זה חפץ ("דומם"), אלא נערה יפהפיה ("ענקה") וכפי שדאגה תחילה האחות לעצמה (התפוח שנאכל על ידיה אינו מהנה את הזולת) ולא רמון כולו (הזמיר המדבר), כך היא דואגת עתה (מוסתתת, בלא יודעין, ע"י המיילדת שכוונתה היא לחסל את האח) לאחיה ולנישואיו עם היפהפיה. כך בא השילוש הנוסחאי לביטוי מובהק בשלושת חפצי-הפלא, לא רק מבחינת תפקידם אלא גם מבחינת מהותם: הם מייצגים את עולם הצומח (תפוח), החי (הזמיר) והמדבר (הנערה).

למחציתו השנייה של נוסח זה חסרה היריעה העלילתית הרחבה, האופיינית למחציתו הראשונה. סיבת התאבנותו של הנער אינה בהירה, ודווקא היפהפיה הזרה "ענקה" (המופיעה כשהיא מרחפת מן האוויר) מסירה את כישוף השיתוק, מעלה את הנער על כנפיה, מביאה אותו אל בית הוריו ומגלה למלך-האב את האמת, שבעקבותיה מוחרזת המלכה לארמון והאחיות הבוגדניות נתלות בכיכר העיר. פירוש הדבר: הנערה ממלאת את התפקידים שאותם מילא חפצי-הפלא באבטיפוס הסיפורי.

בני המלך האבודים

גם בנוסח מטוניסיה ("בני המלך האבודים")⁴⁴ מגלות שתי האחיות הבוגדניות כי התינוקות (שני בנים ובת) של אחותם המלכה, שהופקרו ונזרקו ליד בית זקנה אחת, נאספו ע"י הזקנה הזאת, נתחנכו בביתה וניצלו ממוות. הן מפתות את הנערה, בהיות שני אחיה בצייד, מתוך לבית, לבקשם ("אם הם כל כך אוהבים אותך") להשיג לה בריכת שחייה ו"זמיר היודע לשיר שירים נפלאים ולהנעים את החיים". ואכן, עילת היציאה של האח הבכור, ואחרי כשלונו — של האח השני, למסע, לשם רכישת הזמיר, היא ברצונם להוכיח לאחותם, כי אכן, הם דואגים לה ואוהבים אותה. את בריכת השחייה הם כורים לה אף לפני יציאת הבן הגדול למסעו.

המוטיבציה של היציאה למסע מתבהרת בסוף הסיפור, כאשר תפקידו של הזמיר חורג מתפקידו התחילתי (שירים המנעימים את החיים). הוא הוא המגלה למלך (אכן, בשיר: "הנשמע הדבר בתבל כולה / שהבת, היא תהיה לאביה כלה?") את העובדה כי הנערה שאותה הוא רוצה לשאת לאשה היא בתו, וכך הופך הזמיר ל"עוף אמת" ושיריו הנעימים — לשיר המגלה סודות.

44. אסעי 5751. סיפר דויד כהן, יליד (1912) נאבל. באסעי רשומים מפיו 8 סיפורים 5 מהם ראו אור בילקוט נויטוניסיה. תולדות-חייו ראו אור שם עמ' 185.

הבן ובלורית-זהב לו, הבת ושיני-פנינים לה

בנוסח מאפגאניסטן ("בן עם בלורית זהב ובת עם שיני פנינים")⁴⁵ גדלים הילדים (תאומים: בן ובת) בבית קדר שמוצאם בארגו צף על פני המים. כאשר זהות הילדים מתבררת למיילדת (היא נשכרה לפני שנים, בשעת הלידה, ע"י האחיות הקנאיות, כדי להחליף את התינוקות בשני גורי כלבים), היא חוששת, "שאם יתגלה... שהילדים חיים, קיימת סכנה לחייה, לכן עליה לעשות משהו כדי לסלק אותם. הדבר הראשון שיש לעשותו הוא להפריד בין האח והאחות..."

גם בנוסח זה יש, מלבד המוטיבציה של ביקור הזקנה (המיילדת), תפקיד לחפצי הפלא (המונח בסיפור עצמו: "דברים נדירים"): ע"י השגתם למען אחותם עשויים האחים להוכיח את אהבתם אליה. החפצים הם: רימון צוחק ותפוח בוכה. טיב החפצים לא נתברר, אך ברור שהם גדלים על אילן אחד ומיוחד.

אחרי ההצלחה של האח, שהמיילדת לא ציפתה לה, היא מסיתה את האחיות לדרוש "עוף זהב-גפיים" ואחר כך — "חלב לביאה בנאד אריה על גבי אריה". בנוסח זה מגלה חייל, שנזדמן במקרה לבית הקדר, את דבר חפצי-הפלא המצויים בו למלך. בעקבות חקירת המלך וסיפור הקדר על מוצא הילדים, נדרשת המיילדת לגלות את האמת. המלכה משוחררת והאחיות-המרשעות נענשות.

קשה כשאל קנאה

בניגוד לנוסחים דלעיל חסרה המוטיבציה בנוסח הטורקי "קשה כשאל קנאה", שמבחינת האלמנטים האחרים הוא מלא ומפורט:

זוג הזקנים (דייגים) שאצלם גדלים שני האחים והאחות יודעים את סוד מוצאם, אך הם מתו "מיתה פתאומית, ביום אחד, ולא הספיקו לגלות את הסוד לבני טיפר-היהם". "בצאת הבנים עם רשתם לנהר", נכנסת לנערה "שנשארה לבדה בבית" אשה זקנה (אין לה כל קשר עם העלילה הקודמת), הקובעת: "יש לך, עלמתי, מכל טוב בבית. אך אם רוצה את שביתכם יהיה שלם ומאושר, עליך ועל אחיך למצוא את האילן הרוקד ואת הציפור המזמרת". חפצי-הפלא נראים כאן כממזעי בידור, שכוונתם להנעים את חייהם של שוכני הבית.

לפני צאתו למסעו משאיר האח הבכור (כמו בנוסחי אפאנאסיני) את הרבו כ"סימן חיים": "החרב הזאת תהיה לכם לאות. כאשר תראו שהיא מעלה חלודה, סימן שאינני בין החיים". כך גם האח השני היוצא בעקבות אחיו הבכור אחרי שחרבו העלתה חלודה. "סימן החיים" שלו הם תרוזי פנינים: "אם ינותק החוט והפנינים תתפזרנה, יהיה הדבר לאות כי מקרה רע קרה אותי".

כשלונם של שני האחים שהוזהרו בדרכם ע"י הזקן (מבלי לעשות כלפיו "מעשה

45. אסעי 3983. סיפרה שרה גד, ילידת הראת. השווה קורט-אפגאניסטן עמ' 35—41. חלק גדול של הסיפור מחרוזת במקורו, וגם כותרתו כך. השווה שם עמ' 35.

טוב"), אך הפרו את הטאבו (לא להפנות את הראש ימינה או שמאלה בהישמע קול שירה וזמרה) ונהפכו לפסלי אבן, בא מפני שלא יכלו לעמוד בפני "קולות-השירה הערבים". בהעפלתה אל ראש ההר מילאה האחות את אוזניה בדונג (כמעשהו של אודיסיאוס בשעתו, מול פיתוי הסירונת⁴⁶, וכך הצליחה במשימה. רק בראש ההר מצטרף לשני החפצים המבוקשים (אילן וציפור) הנמצאים כבר בידי הנערה, גם חפץ שלישי: מי החיים. מדברי פנייתה של האחות לציפור מתברר שהיא לא רק "ציפור מזמרת" כדברי הזקנה, אלא גם "עוף האמת". ואכן, לשאלת הנערה: "את היר-דעת הכל ואין מפניך דברים נסתרים, גלי לי, גלי איך יקומו לתחייה אחי היקרים", באה התשובה: "לכי, קחי מים ממעיין החיים הנמצא בצלע ההר, התיזי אותם על הפסלים, ויחיו". מי-החיים משלימים איפוא את שלישיית החפצים, שגם בנוסח זה הם מייצגים שלושה עולמות (החי, הצומח והדומם) המשי-פיעים על עולמו של האדם-המדבר הנמצא במוקד המעשייה.

ייתכן כי תפקידו של האילן הרוקד בנוסחנו הוא לא רק בידורי, אלא גם נבואי. הדבר נמסר ברמז: כאשר כל "הפסלים שחזרו להיות בחורים" עומדים כולם מסביב לאילן, שרים ורוקדים, מגיעים קולותיהם אל המלך "שהשתחה לשמוע את השירה, יצא מארמונו והלך לעבר ההר לראות מה פשר הדבר". כאן לומד המלך את האמת מפי הציפור המזמרת ש"פצתה פיה וסיפרה לו את כל מה שאירע לילדיו מיום היוול-דם". האילן והציפור (הצומח והחי כמייצגים את הטבע) משתפים פעולה כדי להביא את הסוד למודעות המלך.

שאר נוסחי אסעי מחזקים את המגמות המבניות והתוכניות המסתמנות בארבעת הנוסחים שנותחו לעיל ויש בהם רמזים למציאת הקשר הפנימי בין העלילה על הפקרת האשה והילדים והחזרתם ובין המסע לגילוי חפצי הפלא, וכן לקביעת תפקידם של חפצי-הפלא האלה בהחזרת המצב התחילתי על כנו. אלא שברבים מן הנוסחים מסתמנת גם הנטייה להשתחרר מן המטען האכזרי, בלי לשנות את המס-גרת העלילתית. לדוגמה נציין כי בנוסח הטורקי (שנזכר לעיל)⁴⁷ אין הדודות מוצאות להורג, אלא מוגלות לאי בודד שבו הן נשארות עד יום מותן. בדומה לכך אין המלך מעניש בנוסח זה (בחלק ב' של הסיפור) את אשתו היולדת לו גור כלבים: "בעמל רב עלה בידי שריו ויועציו של המלך לשכנע אותו כי הגורל הוא שהתאכזר למלכה ולא באשמתה קרה מנה שקרה". המלך מתפייס עם מלכתו, מחזיר אותה אל הארמון והאושר חוזר לשכון בו.

מן הראוי לציין כי בנוסח התימני ("הציפור הקוראת"⁴⁸) ממלאת החמות (אם

46. מוטיב: J672.1 — אדם סותם אוזניו בשעווה, כדי לא להאזין לזמרי-קסם.

47. אסעי 5998. סיפר שבתאי כהן, יליד איסטאמבול. השווה כג'מי חיים עמ' 151—153.

48. אסעי 40. סיפר יפת (חסן) פרוי, יליד האריה שבקרבת סדה בדרום תימן. על שמו (ועל שם בני משפחתו) רשומים באסעי 13 סיפורים. הסיפור טרם ראה אור, וכן גם הסיפורים אשר הדוקומנטציה שלהם מובאת בהערות הבאות (49—52).

המלך) את תפקיד האחיות המרשעות, הילדים גדלים בבית חוטב העצים, האחות מהייה את שני אחיה ע"י מי-חיים, ו"הציפור הקוראת" מזהירה את הילדים מפני הרעלתם ע"י אם המלך ומגלה למלך את האמת על מוצאם. בכמה מן הנוסחים⁴⁹ מגלה בת-שדים יפהפיה (היא לפעמים בעלת הציפור המזמרת, אשר הכלוב המיוחד שלה מהווה את אחד מחפצי הפלא, במקום האילן) את האמת למלך.

מאחד הנוסחים מטוניסיה⁵⁰, המרשעת היא אשתו הקודמת (הראשונה) של המלך והמלכה החדשה (המושמצת) נמלטת ומסתתרת אצל טבח יהודי (הילדים — אצל דייג); הווה אומר: העימות הגילי נשאר בתוקפו, גם אם הגיבורה "השלילית" משתנה (אחות גדולה, חמות, אשה ראשונה — לעומת אחות צעירה, כלה, אשה חדשה). ההיפוך הוא לאילן (לא לאבן) והציפור מגלה את האמת. כל הזמן קיימת גם סוטה מייצגת הנהפכת בסוף המעשייה לנסיכה יפה הנישאת לאח.

בין חפצי הפלא בנוסחי אסעי יש גם מי ז'ה ב, אילן מנפנף (מננף), מים רוקדים, צנצנת (כלוב) זהב (לציפור או לאילן). אלה מן החוקרים העשויים לחפש ולמצוא בסיפורנו יסודות של "סיפור-התבגרות נשי" (הריחוק מן הבית כגורם חיובי, עזת האשה הזקנה והמנוסה לצעירה, המבחינים הקודמים לנישואי הבת), ימצאו בחפצי-הפלא שבו סמלים מיניים (זכריים בעיקר) לרוב.

בשניים מנוסחי אסעי נראים בעליל דרכי ה"יהודי": באחד הנוסחים ממארוקו⁵¹ גדלים הילדים אצל רב יהודי ולומדים אצלו תורה; אחרי שובם לארמון והחזרת אמם עולה כבוד היהודים. באחד הנוסחים מבלב⁵² מזהה המלך השומע את שיחת הנערות כהרוך-אל-ראשיד והנערות המשוחרות הן שתי ערביות מול יהודייה (כך נוצר בהמשך וזיפור עימות דתי-לאומי). התינוק גדל אצל יהודי עני שמצאו, והמלכה (היהודייה) מזהה בסוף הסיפור את הילד על-פי קמיע ה"שדי" שענדה לו בשעת לידתו. — אכן, מוזרות דרכי ה"יהודי" של טיפוסים סיפוריים בינלאומיים...

טולסטוי פתר את בעיית האכזריות במעשייה זו ע"י ניתוח כולל, שמחה מן המ-

49. כך, למשל, אסעי 3582, מפי מסעודה מזוז, ילידת (1902) ספאקס, טוניסיה. 38 סיפורים רשומים על שמה באסעי. תולדות-חייה ראו אור בילקוט נוי-טוניסיה עמ' 186. בנוסח אחר, אסעי 2029, מפי שמועון יצחקי, יליד זאכו, קורדיסטן העיראקית, שומרים 29 שדים על בת-השדים היפהפיה. לציפור-הפלא יש בנוסח זה שם: "בול בול אלאזהר".

50. אסעי 3769. סיפר חדד ציון, יליד מנדנין. 6 סיפורים רשומים על שמו באסעי.

51. אסעי 5705. סיפר אברהם (אלברט) אלוז', יליד (1918) מוגאדור (סואירה). 23 הסיפורים שנרשמו מפיו שומרים באסעי. תולדות-חייו ראו אור בילקוטים: חח"ס 1962 עמ' 88—89, אביצוק-אילן עמ' 15—16, נוי-מארוקו עמ' 143—144.

52. אסעי 4490. מפי יצחק עטר, יליד (1875) בגדד, אשר 32 מסיפוריו, שסיפרם לנכדיו (ועמליה, סעיד ורמני פורת) רשומים באסעי. השווה על כך אביצוק-אילן עמ' 19.

אסע"י — ארכיון הסיפור העממי בישראל. בסוף 1978 שמורים בו 12,000 טקס-
טים של סיפורי-עם שנרשמו מאז 1955 מפי מספרים יוצאי עדות שונות בישראל.
כתבי-היד שמורים במוסיאון לאתנולוגיה ולפולקלור של עיריית חיפה ובמרכז לחקר
הפולקלור של האוניברסיטה העברית בירושלים.

A. N. Afanasyev, *Narodnye ruskiye skazki* 3 vols., Moscow 1957. — **אפאנאסייב**
ארנה—תומפסון (טיפוס סיפורי) — Antti Aarne, *The Types of the Folktale, a Classification and Bibliography*, tr. and enl. by Stith Thompson. 2nd revision, Helsinki 1961.

א"ת — ראה : **ארנה—תומפסון**.
בולטה—פוליבקה — Johannes Bolte and Georg Polivka, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*, 5 vols., Leipzig 1913-1932.

חח"ס — חודש חודש וסיפורו — ילקוט שנתי, היוצא לאור מאז 1962.
טיפוס סיפורי — ר' : **ארנה—תומפסון**.
כגן—מי חיים — צפורה כגן, "מי חיים וטל חיים", **מחניים** צ"ט (ניסן תשכ"ה),
עמ' 146—153. מוטיב סיפורי — ראה : **תומפסון—מוטיבים**.
נוי—טוניסיה — דב נוי, **שבעים סיפורים וסיפור מפי יהודי טוניסיה**, ירושלים
1966.

נוי—לוב — דב נוי, **שבעים סיפורים וסיפור מפי יהודי לוב**, ירושלים 1967.
נוי—מארוקו — דב נוי, **שבעים סיפורים וסיפור מפי יהודי מארוקו**, ירושלים
1964. — מהדורה ב', מתוקנת : 1966
נוי—עיראק — דב נוי, **הנערה היפהפיה ושלושת בני המלך : 120 סיפורי-עם מפי
יהודי עיראק**, תל-אביב 1965.

סטרפארולה — ראה לעיל, הערה 35.
קורט—אפגאניסטן — זבולון קורט, **בת המלך שהפכה לזר פרחים**, תל-אביב
1974. — קי"ט סיפורים מפי יהודי הראת, אפגאניסטן.
תומפסון—מוטיבים — Stith Thompson, *Motif-Index of Folk Literature: A Classification of Narrative Elements in Folk-Tales, Ballads, Myths, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends*, 6 vols., Helsinki 1932-1936; 2nd rev. and enl. ed., Copenhagen-Bloomington, Indiana 1955-1958.

תומפסון—מעשייה — Stith Thompson, *The Folktale*, New York 1946.

ד' נוי וג' פולונסקי

עשייה את יחסי האיבה בין הבעל לאשה, ובין המבוגרים לילדים ; ע"י כך נהפכה
המעשייה לסיפור חברתי, אשר יישומו הדידקטי עשוי לשמש כמוסר השכל : אין
האושר תלוי בעושר, ואדם צריך לשאוף לשלוות נפש, אגב פשטות וסיפוק פנימי
הנובעים מהתייחסותו הטובה, האדיבה והיפה כלפי הזולת. אכן, יש פיתויים בעולם,
והם באים דווקא מצד הזקנים שהם לכאורה בעלי ניסיון (אצל טולסטוי הם מסמ-
לים את המנהיגות הנורמאטיבית, הוותיקה והשולטת, וסגולות שליליות אלה הן
הן המכריעות את כף הניסיון), לפעמים אף אי אפשר לעמוד נגדם (כפי שלא עמדה
הנערה). אך תמיד יש מקום להתפכחות ולחזרה בתשובה (הנערה בסוף המעשייה),
ולרוב נעשה הדבר בעזרת בן זוג (או בת זוג) וע"י הקמת משפחה, בדומה לסיום
המעשייה המיוחד לטולסטוי. העובדה כי גיבורת המעשייה היא האחות הצעירה
המצליחה (בגלל יחסה האדיב לזולת ו) במקום אחיה (הגברים) הגדולים שנכשלו,
באה להעמיד במרכז העלילה יצור הנחשב בחברה כנציג "המין החלש". כך מקוטב
העימות במעשייה והוא לא רק גילי ומעמדי, אלא גם מיני (בלי הבלטת המוטיבים
ש"בינו לבניה"). מי שהוא לכאורה החלש בכל שלושת העימותים דלעיל, הוא הוא
המנצח בסופו של דבר ומגיע לאושר מלא.

המעשייה של טולסטוי מצויינת מבחינה דידקטית, ומוסר ההשכל שלה כולל
ערכי-מוסר נצחיים. אלא שהיא חלשה גם בגלל העדר המוטיבציה של פעולת הזקנה
המופיעה כ"דאוס אקס מאכינה" מבחינה ספרותית-מבנית. זו, כנראה, הסיבה
העיקרית שגרמה לגניית כתב-היד על-ידי הסופר, אולי כדי למלא באחד הימים
הבאים את החסר בו וכדי לשפרו. אלא שהסופר לא הספיק, כנראה, לעשות זאת,
תהליך העיבוד היצירתי לא הגיע לכלל סיום, וכתב-היד שנגנז היה מונח במשך
עשרות שנים כאבן שאין לה הופכין וכאילן שנעלם מן העין ונאלם מן האוון.

רשימת הקיצורים וראשי התיבות¹

הקיצור מורכב בדרך כלל משתי המלים הקשורות במקף. המלה הראשונה מציינת
את שם המחבר (הרושם, העורך), השנייה רומזת לתוכן, ובמקרה של אסופת-סיפורים
חד-עדתית — לעדת (למקום) המוצא של סיפורי האסופה. שמות הספרים הרוסיים
מובאים בתעתיק לאטיני.

אביצוק—אילן — יעקב אביצוק, **האילן שספג דמעות : ל"ו סיפורי-עם**, חיפה
1965. — מפי 12 מספרים המייצגים 5 עדות.

אנדרייב — N. P. Andreyev, *Ukazatel skazotshnykh syuzhetov po sisteme Aarne*, Leningrad
1929.

1. הרשימה שהודפסה בחלק א' מובאת בחוברת זאת בשנייה לנוחיות הקורא.

פובליציסטיקה לילדים ולנוער בלבוש סיפורת

מאת גרשון ברגסון

א. הפובליציסטיקה מוגדרת כענף בספרות המופנית אל הקורא המבוגר, ויש מדגישים המושכיל, ש"עניינה — תגובות אנשי-רוח, מנהיגים פוליטיים ועסקני ציבור למאורעות הזמן, לבעיות ההווה בכל התחומים הציבוריים".

התיבה "המבוגר" אולי אינה מדוייקת וזאת משום שהתבגרות מוקדמת של הילדים, החדרת האקטואליה לבית-הספר, ואמצעי-התקשורת להמונים מכני-סים את הילדים ואת הנוער לעולמם של המבוגרים בכל התחומים, כולל פובליציסטיקה.

הקוראים הצעירים אוזנם כרויה לתגובות על מאורעות היום. אלא, שאין הכלים הפובליציסטיים הקיימים מתאימים להם ואינם מורגלים לקריאת התגובות בצורת משה עיתונאית או מאמר עיוני. לפיכך, נתגלה הצורך האוב-יקטיבי להגיש להם תגובות על ענייני-היום בצורה אחרת, צורה זאת היא **הסיפורת**.

ב. ואכן הסיפורת הפובליציסטיית לקורא הצעיר פורחת ורבים מנושאייה זהים לאלה המוגשים למבוגר בז'נר הפובליציסטי. לדוגמא: חברתנו מוטרדת היום בעניין יחסי ערב-ישראל, הירידה, בעיות חברה, עוני, ילדים טעוני טיפוח, וכדומה, נושאים אלה מופיעים בסיפורת כשם שלפני שנים מספר באו לידי ביטוי בסיפורת פובליציסטיית בעיות חברתיות פוליטיות אחרות: קליטת עליה, תנועת מחתרת, השואה ועוד.

1. א.א. רבלין מונחון לספרות, ספרית פועלים 1978, עמ' 52.

ג. **הספרות הפובליציסטיית** מעצם טבעה היא גם דיאקטית, היא נכתבת ע"י אנשים, שנוקטים עמדה לגבי מאורע חברתי מדיני ומגמתם של הכותבים "להשפיע על דעתו ואמונתו של הקורא על עמדתו והתנהגותו".

כך עולה גם ממקור אחר: "הסיפור הדיאקטי הוא סיפור המיועד מלכתחילה להנחיל לקורא השקפת עולם או הוראות להתנהגות נאותה וגם לעורר אותו לבקר תופעות חברתיות ואישיות הקיימות בעולם המציאות שמחוץ לאותה יצירה".

מכאן נושא דיוננו: הסיפורת שאופייה ותוכנה פובליציסטי, והיא מיועדת להשפיע על עמדתו והתנהגותו של הקורא הצעיר.

לעיתים קרובות מתלווה נימה של ביקורת, ולפעמים גם של זלזול, לסוג ספרותי זה, ויש מבקרים השוללים ספרות זאת לחלוטין, בגלל המגמתיות שבה. בעלי דעה זו טוענים, כי הספרות אינה צריכה לשמש שום מטרה אחרת זולת את עצמה היינו, לספר סיפור יפה, מותח, מושך את הצעיר לקרוא בה וליהנות ממנה.

ממילא, כך טוענים אלה, כל המגיש ספרות דיאקטית הופכה לכלי עזר למטרות מוגדרות שאותן רוצים המבוגרים להשיג באמצעות "מלכודת" זאת. ואכן קמו עליה, על הספרות הדיאקטית, הרבה מאד מבקרים ומחנכים השוללים אותה ומקובל עליהם שיש בה פגם, לדוגמא: "מגמתיות מוטעמת זו משחיתה כל חלקה טובה בספריו הרבים של ליבנה".

אך לאמיתו של דבר קשה מאד למצוא ספרות שאינה דיאקטית: כי אלמלא כן לא היו המחנכים — שרוצים להשפיע על עיצוב השקפת עולם ועל התנהגות — ממליצים בפני חניכיהם, בלהט כה רב, לקרוא ספרים. לא בכדי מקובל בעולם החינוכי כי לספרות יש חשיבות בתהליך גידולו של הילד ולכן מפנים אליה את הקורא הצעיר.

הספרות, כך מקובל, מסייעת לעיצוב דמותו של הצעיר לפיתוח דמיונו, להכרתו את העולם, לגרויים ל... להקנות ידע, מוליכה להזדהות, גורמת לקטריזיס

2. שם עמ' 48. נראה לי כי ההגדרה מצומצמת מדי, כי בדרך כלל יש בעתונות תגובות לענייני יום, בכל התחומים, של עתונאים שאינם שייכים לקטגוריות שנמנו בהגדרה, וכתבתם אינה משה דווקא וזהו פובליציסטיקה, אלא אם-כן נבחין בין ז'ורנליסטיקה לבין פובליציסטיקה, אך המונח ז'ורנליסטיקה חסר במלון.

3. מילון מונחי הסיפורת, יוסף אבן "אקדמון" ירושלים, תשל"ח, עמ' 23.

4. תנו להם ספרים, א. אופק, ספרית פועלים, עמ' 227.

5. ר' בנושא זה: Richard Bamberger, Jugendlektüre, Jugend und Volk, Wien 1965 עמודים 63—65.

ועוד מעלות טובות כהנה וכחנה. ובכן היא ממלאה תפקידים חינוכיים חיוביים. קשה למצוא ספרות נויטראלית שאין בה אלא הסיפור בלבד.

אך אין להתעלם מן העובדה שיש ספרות דידאקטית בעלת ערכים שליליים גם אם לכאורה האידיאה שבה נראית לנו חיובית. את הקווים השליליים אפשר לתאר בזו הלשון:

ספרות דידאקטית, שבאמצעותה מוביל המחבר את הקורא למסלול מחשבה חד־סטרי שאינה פותחת לצעיר נתיבים רב־גוונים ובולטת בה טנדנציה ברורה, צרה — ספרות זאת היא דידאקטית שלילית.

כן יש לציין כי יש דידאקטיקה בספרות היפה, בספר הטוב, גם אם הסופר לא התכוון לכך.

יכול הסיפור לעמוד בפני עצמו, וכוונת המספר לא היתה כלל לשרת אידיאה כלשהי או מטרה מוגדרת. ואף על־פי־כן יש בה, בספרות זאת, דידאקטיקה.

רומן היסטורי, מונוגרפיה על אישיות, ספרות מסע, וכל סוג אחר בספרות היפה, יש בהם לקחים, מוסר השכל, השפעה שלא מודעת על הקורא — מסימני ההיכר של דידאקטיקה — אך אין לשייך יצירות אלה לסוג של ספרות דידאקטית פובליציסטית.

7. **באומרנו כי ספרות פובליציסטית היא גם דידאקטית לא משתמע כי כל ספרות דידאקטית היא גם פובליציסטית.** יש בספרות הילדים ספרים רבים דידאקטיים שאופיים אינו פובליציסטי. למשל, ספריו של יהואש ביבר 'הגבור מכלוב האריות', או 'המפקד הראשון ליהודה', שהופיעו מקרוב. אלה ספרים דידאקטיים שאופיים אינו פובליציסטי.

המחבר היה רוצה שנורמות ההתנהגות של גיבוריו יהיו נר לרגליהם של קוראיו הצעירים, אך לאו... לאו דווקא בפעולה זהה. ספרו של בנימין טנא "אל עיר נעוריי" הוא ללא ספק ספר דידאקטי. אך הכוונה היא ליצור תחושת הזדהות ולא דוגמה לפעולה. ספרים אלה, ודומיהם, אינם פובליציסטיים, אך דידאקטיים.

ועוד סימן היכר לספרות הפובליציסטית:

אורך חייה קצר והעניין בה אצל הילדים חולף מהר כחלוף האקטואליות של הנושא שבו דן הספר.

ה. נפנה לספרות פובליציסטית (שהיא כאמור גם דידאקטית) ונסקור לדוגמה שני ספרים בנושא זה.

16. ראה מילון מונחי סיפורת, הסיפור הדידאקטי, עמ' 23.

לחזור ויהי מה:

"כל חיי חונכתם אותי לאהוב את ארצי, את המולדת, כך אמרתם ועכשיו אתם בועטים בכל רוצים לרדת, לברוח"...

"לא אמרנו שאנחנו מתכוונים לרדת — מיהר נחצ'ה אביו של יונתן לתקן את בנו", והאם תרצה מוסיפה כדי לפייס את יונתן — "כל כוונתו היא לשהות שם רק שנים אחדות, להתארגן, להסתדר לעשות קצת כסף, ואז, אם ירצה השם נחזור ארצה בשמחה ונתחיל כאן את חיינו מחדש".

המובאות כולן מעמוד הפתיחה של הספר (עמ' 5). השיחה הסוערת בין ההורים והבן מבליטה את הוויכוח החברתי האקטואלי, הפובליציסטי שאינו יורד מעל דפי העתונות ומתסיס את הציבוריות הישראלית.

יונתן הבן עומד בריב מול אביו ואמו.

הוא המתקיף והם המתגוננים. הוא מטיף ודבריו בוטים: "פחדנים מוגי לב, נמושות, כן זה מה שאתם נמושות" והם, ההורים, כל אחד בסגנונו ובדרכו מנסה להצדיק צעדיהם. ושניהם, כך מורגש, נמצאים בעמדה של נחיתות, מנסים לפייס את בנם ולהביא את הטעוניהם שהם כה נפוצים ושגורים בפיותיהם של היורדים ושל המתעתדים לרדת, נאחזים בנימוקים שלכאורה צריכים לשכנע:

א. בכלל לא מתכוונים לרדת — היינו, כופרים בעיקר

ב. הנסיעה היא לתקופת זמן מוגדרת

ג. המטרה קצרת טווח — רוצים להסתדר, לאסוף קצת כסף

ד. אין ספק כי הכסף דרוש ואין ספק ששם... "עושים כסף".

יונתן כופר בעיקר גם הוא: וכי מי אומר שלכסף יש חשיבות "כאילו שכל מה שצריך בחיים זה כסף".

על יונתן אין אנו יודעים עדיין מאומה, מלבד היותו בנם של המועמדים לירידה. בן כמה הוא, איך עוצבה אישיותו והשקפת עולמו — לא למדנו לדעת.

תוך כדי הויכוח בין הבן להוריו עולה עמדה שונה במקצת מזו שאנו רגילים לה: המקובל הוא כי הבעייה של הירידה על־פי רוב מצטיירת ככישלון של דור המ־ייסדים והלוחמים בחינוך בנייהם.

המקובל הוא כי היורדים הם הדור הצעיר, שבוטים בערכים שהנחילו להם הוריהם ומחנכיהם. הם שרבים ביניהם השתתפו במלחמות ישראל, קשריהם למולדת נתרופפו, תחושתם הפטריוטית כמעט התאספה.

הצעירים אינם שועים לקולות הוריהם — ויורדים, דמותם המוסרית בשפל המד־רגה. הם יורדים ומשאירים את הוריהם כאן, ביוזעם שיש לשמור עליהם מפני

7. לחזור ויהי מה, מעוז חביב, הוצאת יוסף שרברק, ת"א, 1979, 237 עמ'.

אויבים סמויים וגלויים, וכי נטל זה נופל על זכותו חלק שאינו נסחף לסיסמה "נעשה קצת כסף", אך לא איכפת להם.

הם ישבו בניירורק זמן קצוב — קצר אז ארוך, ואילו כאן יגויסו למילואים חבריהם בתדירות גבוהה יותר, לזמנים ארוכים יותר, כדי שהוריהם בנהריה ובקרית שמונה, בירושלים או בנתניה, יוכלו לשמור על דירותיהם ואולי גם לקבל שכר-דירה ולשלוח את הדולרים לארה"ב, וכל זאת בחסות הצעירים שלא נמשכו לסירה-הבשר. אספקט זה של האקטואליה בספרו של מעוז הביב שונה מן המקובל.

משמעות הוויכוח כפי שמוצג בפתחת הספר ואחר-כך לאורך הסיפור הוא זה: הדור הצעיר קלט את המסר וספג את רוח החינוך, אלא שהמבוגרים, המוחנכים, הם שהחליפו את עורם.

יונתן בנם של משפחת פז, הוא הלוחם נגד הירידה והוא הביא לשובם הביתה. האקטואליה ובעקבותיה הפובליציסטיקה מופיעות בספר בשני מעגלים נוספים: האחד — העירנות לגבי פעולות החבלה ותוצאותיה החיוביות, התגשמות של "תן עוד מבט", פרק זה מהווה חיינו תורגם לשפת הסיפור הבלשי וכל קורא חייב לפעול כך, הלכה פשוט ואם לא קראת מאמר משכנע כי הסיסמא חשובה ולא הושפעת ממאמר, — עליך לקרוא בספר ותדבק בך הסיסמא "תן עוד מבט".

ומעגל שני אקטואלי בספר — היחס שבין יהדות התפוצה לבין ישראל, ובעיקר היחס בין שני הדורות הצעירים של הכא והתם.

כל הפרובלימטיקה של התפוצה, יחס היהודים לישראל, החינוך היהודי "הכפוי" על הילדים בארה"ב, ההצדקה של ישיבת היהודים בניירורק בשם חופש הפרט, הציונות ומשמעותה — הכל נידון בספר בפרקים מועטים. הוויכוח הנוטש, בין יונתן לבין ילד, בן ליורדים, מעלה את כל הנושאים ההיסטוריים והאקטואליים — כולל זכות שבתנו בארץ לעומת אי-הצדק שנגרם לערבים.

בספר הכל מסתיים בכי טוב. ההצלחה של יונתן מעל למשוער בכל שלושת התחומים: ירידה, מחבלים, וחינוך הצעירים בגולה. גיבור הסיפור מוצג בחיוב מלא, אין בו פגם, כל מעשיו תואמים את אופיו, כפי שהדבר היה מקובל בסיפורים הדידאקטיים בראשיתם, היוב מושלם לעומת רשע וזדון. אך כדי להשתחרר מן התבנית של סיפור דידאקטי קלסי הוכנסו גם אלמנטים ספרותיים שמרחיבים את אופקו של הסיפור — כגון התיאורים היפים של גשרים ומנהרות בארה"ב וכן סיפור מעשה הקשור באהבת נעורים ראשונה ותמימה — אהבתם של סנדי ויונצי וייסורי האהבה הראשונה, שמעוררים סקרנות. מעוז הביב מספר סיפור מציאותי, לפחות סיפור המעוגן במציאות ספרותית, למען אופיו הסיפורי משלב הוא מותח בלשי אך אין זה אלא תוספת שולית לפרובלימטיקה שעוסקים בה, בוויכוחים חברתיים, בימי-עיון בעתונות, והוא עוסק בה בדרך הסיפור, מעוז הביב נותן ביטוי סיפורי לאירועים מחיי יום יום שהפובליציסטיקה עוסקת בהם.

כיצד נעלם סעיד?

ספר פובליציסטי שונה לחלוטין הוא ספרו של ורדי. זאב ורדי מספר סיפור בדיוני. הוא נאחז בנושא פובליציסטי, ומספר סיפור שנראה רחוק מן המציאות.

בסיפור בלשי מובהק על מבצעים חשאיים מרובים משולב הרעיון של כריתת ברית-שלום בין ישראל ומצרים, כאשר את הצעדים הראשונים עושים נערים והם החלוצים להגשמת "אידיאה פיקס".

"אל תתרגש נערי, אמנם אתה הנציג הישראלי הראשון שיעמוד על אדמת מצרים זה שלושים שנה, אך עליך לנהוג ללא חת כמו צה"ל שלכם" (117). דברים אלה משמיע קלי, כתב עיתון מצרי, שמלווה את אמיר לקהיר. הסיפור של ורדי פשוט.

בלונדון מתקיים כנס בינלאומי של נוער, משתתפים בו נציגי ארצות ערב וכמובן גם נציגי ישראל. כמקובל בכנסים למבוגרים מתקיימים את ישראל גם בכנס הנוער על כי "התושבים הזמתיים של פלשתינה [יושבים] במחנות פליטים עלובים, בלב-נון, ובירדן ללא חשמל, ביום, ללא כביש, כשהבחור הזה — כאן הצביע אחמד בידו מושטת לעבר אמיר — יושב בביתו ביפו או ברמלה ונהנה מכל טוב". אך בניגוד לכנסים בינלאומיים של מבוגרים יש בכנס הנוער אוזן קשבת יותר לדברי ההגנה של אמיר, הוא ידע להסביר כי לא גזלנו את אדמת הפלשתינאים והסימפטיה אליו חוללה מפנה בכל מהלך הכנס.

האירועים התגלגלו במהירות רבה בזה אחר זה, הופעלו האמצעים הטכנולוגיים הדרושים, והתבונה האנושית בלשית, הנער המצרי הגיע לקיבוצו של אמיר, אמיר הגיע לקהיר והכנס שבו השתתפו 120 נערים מכל העולם התפצל לשניים.

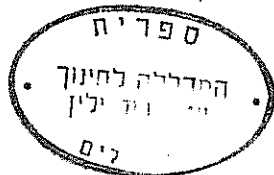
60 נערים הגיעו למצרים, 60 לישראל, ואחר-כך: "הנה נפגשו שני המחנות, כאן התחבקו שני נערים, שם — התפלשו בעפר חבריהם קוראים בקול קריאות משובה. לחיצות ידים, טפיהות על שכם, בקיצור — מראה מרהיב של ידידות ושמחה" (198). הכל התרגשו מן המפגש ועיני כולם היו נשואות אל שני הנערים סעיד ואמיר "שבידידותם קצרת הימים סימלו יותר מכל את הכמיהה לשלום שזקפה לפתע את האנושות כולה" (149). הסיפור של ורדי כולו הלום הוא, אך הפובליציסטיקה מתבטאת בכך שהוא נותן תשובה לעניין המנסר בעולמנו וטוען שאפשר להגיע לשלום בין שני העמים וכי כל שצריך הוא להאמין ולפעול כפי שעשו הצעירים.

על גב השער של הספר נאמר:

"הסיפור נכתב כשנה לפני ביקור סאדאת בישראל... עם המאורעות המדיניים קיבל הסיפור משמעות חדשה".

8. כיצד נעלם סעיד (בשער הפנימי — לאן נעלם סעיד) זאב ורדי, איורים: יעקב גוטמן, ספרית פועלים, 1978, 151 עמודים.

9. ר' ספרות לילדים ונוער י"ט — ב' עמ' 32, מה בין ספרות בדיונית לבין ספרות דמיונית.

מעוז חביב בונה את סיפורו סביב יונתן הגיבור שפועל כל הזמן במסגרת פנימית ישראלית ויהודית. גם כאשר הוא מעביר את יונצ'י לארה"ב, כל פעולתו מרוכזת בסביבה הסגורה — שכנו הנער היהודי, בית הכנסת, בית הספר יהודי מחנה הקיץ לילדים יהודיים, אפילו בשדה התעופה ע"ש קנדי שבניו-יורק מרוכז הוא בטרמינל של אל-על, אותה קבוצה קטנה של חבלנים שהם מן החוץ גם הם פועלים בפנים בתוך הסביבה הסגורה.

לא כן ורדי, הוא מביא את אמיר אל מחוץ לסביבתו המצומצמת, הסגורה, פעולתו היא בוועידה בינלאומית בלונדון, מפגישו עם נוער לא יהודי, הוא מביא את סעיד לישראל ואת אמיר למצרים, הוא מפעיל גורמים רבים: שגרירויות, חברות תעופה שמחוץ לישראל, תפקידו להדוף התקפות מהחוץ ולשכנע את הזרים בצדקת דרכנו, הוא פועל למען הבנה בין ערבים וישראלים. הדידאקטיקה של ורדי היא: כל אחד מכם, הקוראים, חייב להתגבר על המטען הרגשי שהוא נושא עמו בקשר ליחסים ערבים-ישראלים ולהשתחרר מהם. האם הדבר אפשרי? כן, וכן. יש אוזניים קשובות לטיעוננו גם בצד השני, יש שמסכימים לעמדות של אמיר ויש מוכנות לפגישות, לביקורים, לברורים ולהסדרים, מה שצריך הוא החלטי ולפעול.

שני הספרים ממלאים תפקידים פובליציסטיים בלבד הסיפורת.

הדגמתי נושא בהביאי שני ספרים, שנבחרו לשם כך באופן שרירותי: בשוק מצויים רבים כמותם ובדומה להם, שיכלו להזגים ספר פובליציסטי בלבד סיפורת במידה שווה לאלה שהובאו. הספרים בז'אנר זה כתובים מתוך מגמה ואפשר למצוא בהם חסרונות רבים. למרות זאת אני ממליץ עליהם, כי הם ממלאים תפקיד חינוכי דרך ספרות ואין להירתע מניצולם. אך צריך ללמוד איך לנצלם בלא לפגוע בטעם הספרותי הטוב של הקוראים.

"ספריה קטנה לילדים"

במלאת 100 שנה להולדת ש.ח. ברכוב ז"ל,

ו-85 שנה ללוי קיפניס יב"ח

מאת ד"ר אוריאל אופק

קשה עד להדאיג היה מצבו של הישוב העברי בארץ-ישראל בשנת 1916. מלחמת-העולם ניתקה את הארץ, הנתונה תחת שלטון תורכי עריץ ונחשל, מרוב המדינות שמהן הובאו אליה מזונותיה, ומעגל המלחמה הלך וסגר עליה סביב סביב: הצבא הבריטי שכבש את סיני התכוון לפלוש לנגב; לוחמי הגרילה של לורנס פעלו בעבר-הירדן ועלו על עקבה. ולא-ארץ-ישראל הגיע מפקד החזית העריץ ג'מאל פחה, שהחליט לעקור את הציונות מן השורש: אנשיו ביצעו חיפושי פתע בבתים אחרי נשק ובולי ק"ל; הוא גייס בכוח צעירים יהודים לצבא תורכי, גירש "בתינים זרים", ומאות צעירים וצעירות נמלטו מן הארץ, הנתונה בתוהו ובוהו ובאי-ידיעה מה ילד יום. והנה, בראשית אדר תרע"ו (פברואר 1916) הופיעה בתנויות ובדוכני הספרים של שכונות יפו העבריות ושל תל-אביב בת השש והצי הוברת קטנה ככף-ידו של נער (8x12 ס"מ), בת 12 עמודים, ועל שער המנוקד כתוב לאמור:

הוצאת יש"י אדלר וש.ח. ברכוב

ספריה קטנה לילדים

מדרגה ראשונה

חוברת לשבוע

א

מות האריה

מעשיה הדית מאת ב.א. ינרואי

(תרגום מצרפתית)

דפוס סעדיה שושני, יפו, התרע"ו

1. תאריך ההופעה נקבע עליידי עיון בתוכן החוברות הבאות, שהופיעו אחת לשבוע: מאחר שבתוכן ה' נדפס, בין השאר, משחק לפסח, אין ספק שהיא הופיעה סמוך לאמצע ניסן, והוברת א' יצאה איפוא חמישה שבועות קודם לכן.

ומשני צדי השער נוספו בשורות "עומדות" פרטים אלה:

הכתובת: י. נ. אדלר, יפו, ארץ ישראל

המחיר עשירי אחת [כלומר: עשירית הבישליק, שהיא גרוש אחד].

כעבור עשרה שבועות, הופיעה גם חוברת ראשונה ב"מדרגה השנייה" של הספרייה (לילדים גדולים יותר) — באותה מתכונת, אבל ב־16 עמודים בלתי מנוקדים: "קוי שמש" — שלושה "ציורים" מתורגמים, מאת מספרת האגדות הגרמניה סופיה ריינהיימר.

ומאז — שבוע שבוע, במשך 30 שבועות לפחות — הופיעו חוברות מרנינות אלה של "הספרייה הקטנה לילדים" על שתי מדרגותיה, וכמו בישרו לילדים ולהוריהם: למרות כל התלאות ואימי המלחמה, החיים נמשכים כסדרם. יש מי שדואג לבני הדור הצעיר, וכן לאותם "מאות ילדים מחוסרי הורים, אשר נשארו ללא דואג אחר", כתיאורו של ד"ר ברוך בן-יהודה.

מי היו שני אנשים אלה, שהעזו להוציא באותם ימים של יאוש ותוהו ובוהו את "הספרייה הקטנה", שהצטיינה ברמתה הספרותית ובדיקוק הופעתה? שניהם היו מורים ופדגוגים, אוהבי ספר ואוהבי ילדים.

הראשון, שכתובתו הפרטית היתה גם כתובת ההוצאה (יפו, ארץ-ישראל היתה אז כתובת מספקת בהחלט), היה ישראל יהודה (יש"י) אדלר (נולד ביאנוב, רוסיה, בניסן תר"ל/1870; מת בתל-אביב בכסלו תש"ט/1948): מחנך ואיש-ציבור, מראשוני תל-אביב והרוח החיה בהייה התרבותיים. עוד בהיותו בגולה יסד בהומל (ב-1900) "חדר מתוקן" ראשון שלימדו בו עברית בעברית, ואשר שימש דוגמה ומופת ל"חדרים" שהוקמו אחריו. אז פירסם גם מיצירותיו הראשונות בעתוני הילדים "החיים והטבע" ו"הפרהים". לאחר שעלה לארץ בשנת 1905 המשיך אדלר בעבודת ההוראה, חיבר וערך ספרי לימוד ומקראות (ביניהם "ספרנו" על תמשת חלקיה, שיצא במהדורות רבות), השתתף ביסודם ועריכתם של הירחון "החנוך" והוצאת-הספרים "קהלת" של הסתדרות המורים. כן הירבה לפרסם תרגומים ועיבודים של סיפורים ומחזות בעתוני ילדים ובהוברות מיוחדות (ביניהם המחזה "החנכיה" מאת מרדכי ריבסמן [1868—1924]), שהיה ממטפחי ספרות הילדים האידית. התרגום הופיע בספרייה "משתלה", שיצאה בירושלים בשנת 1916). אדלר כתב גם שירים שהושרו על-ידי הילדים (ביניהם: "העגול", "אחרי הגשם" ועוד), ויצירות רבות שכתב, תרגם ועיבד נשארו בעזבונו ולא ראו אור. לאחר שפרש מן העבודה התמסר יש"י אדלר כולו לעסקי ציבור. בין השאר סייע הרבה לשיקומו של הישוב גידה הסמוך לטבעון, שניטש במאורעות תרצ"ה והועלה באש על-ידי פורעים ערבים; ומשהזרו אליו המתיישבים בשנת 1943 הם קראו את ישובם על-שמו של אדלר — רמת-יש.

שותפו של יש"י אדלר בהוצאת "הספרייה הקטנה לילדים" היה שמואל חיים ברכוז (נולד בפיונסק לפני מאה שנה: י"ח בתשרי תר"ם/1879, מת בתל-אביב בסיון תשט"ו/1955). ברכוז שיתף לראשונה פעולה עם אדלר עוד ב"חדר המתוקן" בהומל, שם לימד מקצועות עבריים לצידם של המורים-הסופרים יחיאל הלפרין וקדיש יהודה סילמן. הוא ערך את המקראה המעולה "שפת ילדים" (אודסה 1906), בה הופיעו לראשונה כמה משרי הילדים הראשונים של ביאליק ואשר נדפסה

2. "סיפרה של הגימנסיה 'הרצליה'", עמ' 170.

בעשרים וארבע(1) מהדורות. לאחר שעלה ב־1910 לארץ הצטרף ברכוז אל סגל המורים של הגימנסיה העברית "הרצליה" וניהל שנים אחדות את "בית-הספר הנמוך" (המכונת) שלה. הוא היה המורה הטפוס של מכתנות הגימנסיה, סיפר עליו ד"ר ברוך בן-יהודה, "הוא היה מטפל בקטנים כאם באפרוחיה, וחמיד בשקט, ברגיעה נפשית ובהבנת נפש הילדים". ברכוז חיבר ותירגם שירים וסיפורים לילדים, ועד היום קוראים בני הנעורים בעונג את הסיפור על "פדיטה הקטנה" מאת ז'ורז' סאנד — זו הנערה הבודדה, הנאלצת להיאבק בבני כפרה בעלי הדעות הקדומות — שתירגם ברכוז מצרפתית.

אלה הם שני הסופרים-המחנכים אוהבי הילדים, שיקמו את הוצאתה של "הספרייה הקטנה לילדים", הדפיסו אותה על חשבונם וגם דאגו להפצתה. ועוזר על ידם בעריכה, ניקוד והגהה (ושמעתו מפלי שלעתים גם בסידור הטקסט בבית-הדפוס) המורה-הסופר בן העשרים ושתיים (אז) לוי קיפניס, שירד בראשית מלחמת-העולם מירושלים ליפו, ובהזדמנות זו יוזכר 'שותף' נוסף, הלא הוא המהפס סעדיה שושני. ייסד באותה תקופה עם דודו אהרן איתן את הדפוס שנקרא על שמותיהם. שושני הובב הספר-הוא שסיפק לבעלי ה"ספרייה" את הנייר הלבן והמשובח להדפסת החוברות ונענה תמיד ברצון לשיגעונותיהם של העורכים, שביקשו להדפיס עמודים מסוימים עם מסגרות ושאר עיטורים. לאחר שגירשו התורכים את תושבי תל-אביב מבתיהם בשנת 1917, עמד סעדיה שושני (שלימים נבחר לכהונת סגן ראש-העיר תל-אביב) בראש התריסר שנשארו בעיר לשמור על רכושם; ולא רק על הרכוש החמרי שמר שושני: הוא טרח לשמור בבית-הדפוס כמות מסוימת של חוברות "ספרייה קטנה לילדים", גם כרך אותן לכרכים קטנים, ותודות לו הגיעו לידינו עותקים אחדים של חוברות גדירות אלו.

מה היה תוכנו של 105 (לערך) חוברות "ספרייה קטנה לילדים" על שתי מדרגותיה? כל חוברת כללה בעיקר סיפור אחד ארוך, או שני סיפורים קצרים, אגדות מתורגמות או סיפורים מקוריים. לעתים פורסם בחוברת גם שיר, ואם נותר מקום בעמוד האחרון, "מילאווה" העורכים בחידה או בדיחה, משחק או חרוז קצר. בעמודים האחרונים נדפסו לעתים גם מודעות, הווה אומר: אותן חוברות קטנות, על תוכנו המגוון, נשארו כמעט אופי של שבועון. וראוי לציין כי שמותיהם של המחברים והמתרגמים לא נדפסו בראש היצירות או בשוליהן, אלא בשערי החוברות בלבד. רוב האגדות תורגמו מגרמנית ומצרפתית על-ידי אדלר וברכוז, אלא שהעורכים לא התמו מעולם על תרגומיהם בשמותיהם, אלא הסתפקו בציון "תרגום מצרפתית", או "תרגום מגרמנית".

שלוש החוברות הראשונות של ה"ספרייה" הכילו אגדה הודית ("מות הארייה" בעיבודו של הפולקלוריסט הצרפתי ב"א זנרואה), אגדה גרמנית ("הגמדים" של האחים גרים) וסיפור צרפתי ("פליטת הים" מאת ר. דומבר על בית-הדיין, שהים הביא לה בובה במתנה). בחוברת הרביעית ואילך הולך וגדל מספרן של היצירות המקוריות המופיעות ב"ספרייה": ארבעה-עשר סופרים ארץ-ישראלים השתתפו בה, רובם ככולם מאנשי העליה הראשונה והשנייה: ישראל דושמן, מראשוני המורים בגימנסיה "הרצליה", פירסם בה סיפורים ומעשיות מחיי הילדים בארץ: "הילד הזמיר"

3. התרגום נדפס לראשונה בשבע חוברות של "קופת הספר", תל-אביב 1924, והור הופיע במהדורות רבות.

4. הסיפור מוכר היום יותר בעיבודו של לוי קיפניס, "מתנת הים".

(חוברת ד), "בלג בעומר" (י) — סיפור רווי הומור על מורה המותח את תלמידיו בשעת טיול⁶; "פזיזה" (כד) — על אח ואחות שגידלו התול, ועוד; הפובליציסט הפורה מרדכי בן הלל הכהן (אביו של דוד הכהן), שעלה לארץ ב-1907 והיה ממייסדי תל-אביב, פירסם סיפורים ואגדות לחגים, וכן סיפור קליל כתוב בגוף ראשון, על הילדים הרעשנים, המבקשים מאביהם הסופר כי יחבר למענם סיפור לטעמם ("הבטחה", מדרגה ב, ד). היים דב שוורץ-שחר, שערך אחר-כך במשך שנים את הלוח לתלמידים "החבר", פירסם כאן בין השאר סיפור ריאליסטי לתשעה באב בשם "ביצה באפר"; הביבליוגרף והספרן זכריה פישמן (אחיו של הרב י"ל מימון) פירסם בה את האגדה "משיח"; משה סמילנסקי תרם לספריה סיפור בעל רקע אוטוביוגרפי — "שובך היונים שלי". כן השתתפו בה יהודה גרוזבסקי-גור (אגדה מזרחית), אברהם אברונין (שירים), אברהם אלמליח (הלצה ערבית), מייסד הגימנסיה "הרצליה" ד"ר י"ל מטמן ("חלום השקד") ואחרים. יחיאל יחיאלי ומרדכי אורחי תרגמו בשביל הספריה מאגדות אנדרסן. אגדות-עם אחרות הועברו על-ידי המעבדים מאירופה לארץ-ישראל, או שגיבוריהן קבלו שמות עבריים (נוהג שרווח אז בספרותנו). כך קיבלו שלושת גיבוריה של מעשיה צרפתית את השם "שלמה, שלומית ושולמית" (חוברת יח); ובדומה לכך עיבדה מתרגמת נשכחת בשם חנה וייסמן (למרות כל מאמצי לא הצלחתי למצוא עליה שום פרט ביוגרפי) אחת מאגדותיו של המספר הגרמני א. ברגר וקראה לה "אביגדור עם הכנור". כך נפתחת אגדה סמלית זו בנוסחה העברי הנאה:

אביגדור מכפר תבור היה נער עני ועזוב. בכל יום ויום היה מוכרח לחפש בכפר מושבו אוכל ולינה פעם בית אכר זה ופעם בבית אכר אחר. האחד היה מקבלהו בסבר פנים יפות, השני היה נותן לו את ארוחתו בעין רעה והשלישי היה מוסיף לו גם מכה או דחיפה. כל זמן שאביגדור היה קטן אנוס היה לסבול ולקבל את הכל באהבה...

משגדל עזב אביגדור את כפר תבור; בנדודיו פגש ביער גמד, שנתן לו כנור-פלאים. כשאמר הנער "אביגדור מכפר תבור — קום נגן על הכנור", היו מעשי קסם מתרחשים לצלילי הכנור. לבסוף היה אביגדור למלך על ארץ ששוררים בה רק שלום ושלוה. גם לגיבורי אגדות-העם הידועות נתנו העורכים המתרגמים שמות עבריים, השונים מעט מן השמות המקובלים היום: כיפה אדומה כונתה על-ידם "אדומת הכיפה", האחיות לבנונית ואדמונית כונו כאן "לבנינה ואדמימה", החתול במגפיים הוא "החתול במוקיים"; אבל כשתירגם אברהם אברונין (בחרוזים!) את האגדה על הילד הקט כורת כינה אותו "אצבעוני" — כשם שנתן חיים נחמן ביאליק חמש שנים לפני כן לגיבורו הידוע.

הסופר שהירבה ביותר לפרסם מיצירותיו ב"ספריה הקטנה" היה לזין קיפניס, שסייע גם, כאמור לעיל, לאדלר ולברכוז בעריכה ובהגהה. קיפניס, החוגג בימים אלה את יום-הולדתו ה-85, היה או בראשית דרכו הספרותית. אמנם ראשון שיריו, "חנוכיה חנוכיה", כבר נחטף ונתפשט בכל ערי ארץ-ישראל ומושבותיה, כלשונו; אך רק חוברת אחת מפרי עטו ראתה עד אז אור: "סיגל"

5. בסיפור זה ניסה דושמן לשלב את שפת דיבורם של ה'צברים' הראשונים; למשל: "אכל" במשמעות 'קיבל על הראש'.

ליל, חזיון פנטסטי" (בספריה לילדים "משתלה", ירושלים, ראשית 1916). דומה כי עצם שהוחז במערכת הספריה ובבית-הדפוס, והכורח להוציא חוברת חדשה מדי שבוע, הם שדירבנו את קיפניס לשבת ולחבר יצירות חדשות, עד כי עטו היה כמעט כמעייין המתגבר — תופעה הנמשכת מאז יובל שנים ויותר. למעלה מעשרה שירים וסיפורים התתומים בשמו מצויים בחוברות הספריה, ובהם ניכר כבר סגנונו הצלול ופשטות ביטוי, ששבו כל-כך את לבות הקוראים הצעירים: "מעשה בתפוח שהלך לישון", "זהב תפוח הזהב", "מעשה באשכול", "הילד החולה" ועוד. בעיקר הירבה קיפניס לתרום מפרי עטו לחוברות שהוקדשו לחגי ישראל; משהלך וקרוב ראש-השנה תרע"ז ולא נמצא חומר מתאים לימים הנוראים, ישב וחיבר שלושה סיפורים קצרים ("החזן הקטן", "זכאי", "בת מצוה") ושיר אחד ("תקיעות") ואלה נדפסו יחד בחוברת חגיגית בשם "מקראי קודש". קיפניס היה גם אחד הראשונים, שכתבו שירים לילדים בהברה הספרדית; והוא הקפיד לכתבם במקצב רוטט וניגוני, שתענוג לקראו בקול, או לדקלמו:

פֶּמָה לִבְּנֵי בְּעִץ!
פֶּמָה פָּרַח וַיֵּץ!
הַשֶּׁקֶד, הַשֶּׁקֶד צֵץ פּוֹרְחַ!
פֶּל עָנָף וְכֵל בַּד
דוֹמָה פָּרַח אֶחָד
הַמְפִיץ סְבִיבוֹ צוּף וְרִיחַ.

והוא סיים שיר קצבי מרגין זה בחרו מפתיע, הנחשב גם היום כ"מודרני": יזול — מחול הוא... ("כמה לובן בעץ", מדרגה שניה, חוברת כ).

משבוע לשבוע הלך המצב ביפו ותל-אביב והחמיר. אימת גירוש ריחפה על התושבים היהודים. אין פלא איפוא שלא תמיד יכלו עורכי הספריה להדפיס את הסיפורים, שעליהם הודיעו מראש ונאלצו להכניס שינויים של "הרגע האחרון" ולהדפיס סיפורים שכתבו בעצמם, במקום אלה המובטחים.

אחרי שכרך א' של "המדרגה הראשונה" (לבני הגיל הרך) הגיע לסיומו, התחילו העורכים מוציאים את החוברות הראשונות של הכרך השני, בהן נדפסו בין השאר סיפורי היפה של מבחם מבש"ן על הפרה "כלילה" ושירו המשעשע של אברהם אברונין "תינוק רוצה להיות גדול". החוברת הששית של כרך זה כללה את סיפורו הפיוטי של לזין קיפניס "זהב תפוח הזהב", המגלה לנו "איפה לקחו תפוחי-הזהב את זהבם", ובעמוד האחרון של חוברת זו הבטיחה המערכת:

6. שיר סיפורי זה הוא הדפסה חוזרת של יצירתו הראשונה של קיפניס, שהופיעה בדפוס: כארבע שנים קודם לכן היא נדפסה בשבועון-הילדים "הפרחים", שהופיע בלוגאנסק (אוקראינה), בעריכת י"ב לבנר.
7. פירוט החוברות המעטות, שהופיעו בכרך השני, אינו מופיע בשום קטלוג וביבליוגרפיה שהגיעו לידי, והן נזכרות כאן לראשונה.

"החברת השביעית: משפחת בני שרט". אלא שלמרות כל מאמצי לא עלה בידי לברר בוודאות אם אמנם ראתה חוברת זו אור ומיהו מתברר.

בינתיים הגיע חודש אדר תרע"ו. במדרגה השניה של הספריה הופיעה חוברת כ"ב — "תענית אסתר, חזיון התולי לילדים" מאת מרדכי ריבסמן, בתרגומו של י. רוזנטל. בעצם ימי הפורים ביקר בתל-אביב המפקד התורכי ג'מל פחה, שנתקבל על-ידי התושבים בכבוד ובשמחה; אך כעבור ימים אחדים הגיע הצו החתום בידי המושל העריץ: על כל תושבי יפו ותל-אביב היהודים לפנות את בתיהם תוך ימים אחדים!

בחודש האביב עזבו התושבים את בתיהם ברכב וברגל. התלמידים הצעירים יצאו לדרך כשהם צועדים בסך, בראש זקוף ובשירת "התקוה". רק שנים-עשר איש נשארו לשמור על הבתים הריקים, ובראשם — סעדיה שושני, בעל הדפוס, שהקים אז את יחידת ההגנה הראשונה, הידועה בשם "הקבוצה היפואית". תודות לו ולאהבת הספר שלו ניצלו חוברות "ספריה קטנה לילדים" מפליה וכרכיהן הקטנים ומשובבי הנפש הגיעו גם לידינו.

(המשר מעמוד 7)

לְבִלּוֹת רְחֻקִים,
לְחָרוֹשׁ, לְרוֹעַ, לְבָנוֹת.
יָד בְּיָד,
צָבָא בְּנִים וּבָנוֹת,
נַעֲמֹד בְּמִבְצָר,
מוֹל אוֹיֵב וְכָל צָר.
"מתנה", "יד ביד", (עמ' 16)

למעלה מתמישים שנה שר אברהם ברוידס לקורא הצעיר, מאז פירסם את ביפורי שיריו בעתון-הילדים "השחר". "חוס ורוך וליבוב מתנוצצים בחך-פשטות בשיריו לילדים". נאמר בנימוקי ועדת-השופטים, שהעניקו לו את פרס ברש על ספרו "מתנה", — "סגולות היסוד שבהם — אמיתות הראיה וההרגשה, והתקשרות אינטימית בין המשורר והדי שירתו. ההומאניות המזופכת, האוהרת בשירי ברוידס — הדיה עולים בבהירות משירי הילדים שלו".

אֲנִי הוֹלֵךְ,
עוֹבֵר שְׂדוֹת,
גַּיִם, דְּרָכִים,
לְבַקֵּשׁ אֶת הַיְיָפִים
שֶׁבְּצִיָּצִים וּבְפָרְחִים.
מֵהֶם אֶקְלַע
זְרִים שְׁנִים,

דוקטור סוס בעברית

מאת מרים רות

בתרגום העברי נשאר התוכן וחסרה הצורה. במקום דילוגים וקפיצות, מתני-הלת העלילה בשורות ארוכות ומשעמ-מות בעיני, שאינן משעשעות ביותר, כי הכל מתנהל אט אט, כמעט בעצלתיים. התוכן חשוף ללא לבוש לשוני הולם.

שני הסיפורים "הקביים של המלך" ו"גדליהו והמיסטוק" יפים גם בלבושם העברי. המלך בירם היה מלך חרוץ, קם ראשון בבוקר ועבד כל היום. אימן את גדודי החתולים שלו, חתול-יוס וחתולי-לילה ודאג למזונם, כי רק בעזרת החתול-לים הוא היה מסוגל לשמור על האי מפני שטפון. מלך ילדותי היה מלך בירם, בתום עבודתו קפץ על הקביים וערך התחרויות עם אריק, משרתו הקטן. "גבוה באויר התנופפו גלימותיו המלכוד-תיות. הוא רץ מהר דרך אולמי השיש... לאורך המדרגות... למעלה ולמטה במוד-רגות הגן... "כאשר הקביים נגנבים על ידי זום הרשע — המלך מפסיק לתפקד וכל האי בסכנה. אילולא המשרת אריק, הילד החכם והנאמן — הכל היה הולך לאבדון. הילד החכם הציל את ארץ בין

תיאודור גייזל, הידוע יותר בכינויו הספר-רוטי ד"ר סוס, התפרסם ככותב ומאייר של סיפורים (רובם בתרזים), כשהוא משתמש במספר מצומצם של מלים כדי לתת חומר קריאה משעשע בראשית הק-ריאה. החתול של הכובע משתולל ומבצע מעשים בלתי אפשריים, שהמכנה המ-שותף בכל תעלול המלים הקצרצרות, הידועות לקורא המתחיל. האי-גיון ("נונסנס") חוגג את נצחונו כשהתוכן המשוגע מובא בצלילי לשון קפצניים וק-צרים — סטקסטו משעשע ומרנין. ההב-דל בין הטקסט האנגלי לנוסח העברי דומה להבדל שבין שמות הספרים The Cat in the Hat — "חתול תעלול": האחד קצוב, והאחר: מסורבל. האי-גיון המחורז זקוק לצורות לשוניות משע-שעות, ללהטוטי לשון והן מתקבלות כחטיבה הרמונית של עלילה ולשון — כאשר הלשון איננה מותאמת לתוכן.

1. "חתול תעלול" / "חתול תעלול חוזר" / "גודל-יהו והמיסטוק" / "הקביים של המלך" — הוצאת "כתרי", עברית: לאה נאור.

משטפון... כי החזיר את הקביים וכפרס קיבל זוג קביים גם הוא. "ומאז בשעה חמש בכל יום הם התחרו ביניהם בריצה על קביים... וכשהם השתעשעו, הם באמת השתעשעו וכשהם עבדו, הם באמת עבדו".

גם המלך קרלו מארץ בוץ — הוא מלך ילדותי שואף לגדולות ללא יכולת להעריך את המציאות ומנסה לשבש סדר רי בראשית. "השג הזה! הערפל הזה! השמש הזאת! הגשם הזה! פה... כל שנה אותם ארבעה הדברים נמאסו לי לגמרי הדברים הישנים האלה אני רוצה שמשו חדש ירד מלמעלה!"

גם למלך הזה יש משרת, ילד, גדליהו קובי, והוא חכם יותר מאדונו המלכותי ומנסה להמרות את פיו, אך המלך אינו שומע בקולו וקוסמיו מורידים מיסטוק שמדביק את הכל למקומו: הפעמון איננו מצלצל, החוצצה אינה משמיעה קול, אפילו הוד מלכותו נדבק לכסאו ושוב — גדליהו קובי הוא שמציל את הארץ מאסון כשהוא משכנע את המלך להגיד "מלים פשוטות — כמו — אני מצטער" אחרי המלים הפשוטות פג הקסם. המיסטוק נמס לאור השמש המאיר. רה. המלך הבין עכשיו שארבעה הדברים האלה, אור השמש, הגשם, השלג והערפל טובים בשביל כל מלך בעולם, ובעיקר בשביל קרלו הזקן מארץ בוץ.

מה קרה למלכים של ד"ר סוס? והמשרתים מי הם?

דמויות רבות של המעשייה העממית חודרות לספרות הילדים. הן בוקעות מזכרוננו הקדום של הסופר או מהדהדות בלבנו. הן מופיעות לעתים כפי שהן במ-

קור העממי, אך לעתים הן לובשות צורה מקורית, חדשה ומופיעות בגלגוליהן. הדמות הטראגית יכולה להופיע כדמות קומית, קיום רציניים נעשים הומוריסטיים והנורא הופך להוד מגוחך. כך קרה למלך בירם המכור לקביים שלו ולמלך קרלו השאפתן.

המלך רבי-החסד, המיטיב עם נתיניו מייצג בסיפורים רבים את האב הטוב העוזר והמושיע, או את הרשע הרודף בצע המכביד את ידיו על בני העם, כורת ראשים כעונש על מעשים של מה בכך וכוחו ועליונותו הם סמל לדיכוי החזק את החלש. המלך בירם והמלך קרלו ילדותיים ונאיביים ומההוד וההדר ה"מלכותי" נשמרו בהם רק הסממנים החיצוניים: כתר, גלימה מלכותית, ארמון שיש ובמקום גדודי צבא — גדודי חתרים לים מאומנים. הפאר החיצוני מבליט את החולשות האנושיות. שני המלכים הם אנטי-גיבורים, שאינם מסוגלים להתנהג על פי התפקידים המוטלים עליהם. קרלו מגוחך בשאיפותיו האירציונליות ונענש. בירם מכור לקביים המלכותיים שלו ובהם תלויה הצלחתו כמלך.

הקביים של בירם אינם כלי קסם, הם אינם גומעים מרחקים כמו המגפיים של ת"ק פרסאות. הקסם היחידי שלהם שהם משעשעים את המלך ומוכיחים, שללא שעשוע אמיתי אין עבודה אמיתית. המלך קרלו בא על ענשו בגלל רברבנותו. הוא חוזר בתשובה, מכיר באשמתו ותוך התייחסות מבקש סליחה כמו ילד שסרח. הקוטביות בין המשא-להפקודה לבין בקשת הסליחה מבליטה את החולשה של הרברבן. (אשת הדיג השאפתנית גם היא באה על ענשה, אבל

זה עונש טרגי שמוסר-השכל בצידו: מי שאינו מסתפק בבית ובארמון ומתחרה עם בורא העולם — סופו שיחזור לעונו (המרוד).

המיסטוק נוצר בעזרת הקוסמים המלכותיים. מילות הקסם מחוללות את הנס: "הו, קסם קסם הכל יכול הורד מיסטוק פה על הכל".

בפי המלך משתבשות מילות הקסם והוא מגמגם: "שופל... דופל... מופל... מוף...". המאגיה אינה פועלת רק בקשת המחילה הפשוטה מחוללת את הנס והמיסטוק הדביק נמס.

גדליהו-קובי — המשרת הקטן רואה את הנולד. מתחנן: "בבקשה הוד מלכותך, אל תקרא להם!" (לקוסמים) "...אבל הוד מלכותך, אני עדיין חושב, שאתה עלול להצטער מאד". הילדים המשרתים, גדליהו-קובי ואריק, חכמים מהמלכים שאותם משרתים. תכונות אריק וגדליהו זהות עם תכונות של דמויות האופיניות במעשייה העממית. הצעיר בין שלושת האחים שעומד בכל התלאות עולה על גבורות אביו המלך; נער מפ-שוטי העם פותר חידות במאבקו על בת המלך היפהפיה, חלשים, עניים, או צעירים עולים בחכמה, בתושיה ובאומץ לב על נסיכים ומלכים. כך גם אריק וגדליהו. אילולא אריק — הקביים לא היו נמצאים וארץ בין היתה נשטפת. אילולא גדליהו קובי — המיסטוק היה מביא כליה על ארץ בוץ.

אזכיר לדוגמה עוד שני מלכים: "פר-דינגד פדהצור" הדומה לבירם התם

2. עלילות פרדיננד פדהצור בקצור, אפרים סידון, צייר: יוסי אבולעפיה, "כתר-לי", 1975.

והמלך מתוך "כנור הקסמים" שאפתן כקרלו. על המלך פרדיננד פדהצור נאמר: "הוא היה מלך טוב ואמרנו חכם, ועל כן בני העם אהבו את מלכם".

כאשר המלך רוצה להוכיח למלך צעיר שעמו יאהב אותו בכל תנאי — הוא גוזר גזרות, והיות שפרדיננד טיפש היה, כך היו גם גזרותיו. אז בני עמו מרדו בו. דחפוהו לארגז ושלחוהו בדואר אוויר לאי בודד. ומאז

"בארץ אחת מעבר לים חי בשלוח ושקט העם.

אמנם —

אין לו מלך נחמד לאהב ולצעוק "יחי והייד" ברחוב אך מאידך איננו חושש; מפני שגעונות של מלך טפשי.

המלך השאפתן מ"יוסי וכנור הקסמים" רצה ליטול את קסם הכנור רק לעצמו ולהגברת שלטונו, ומה אירע לו? יוסי ניגן "אחורנית" — לחן מקטיין. "יוסי נגן ונגן, והמלך נעשה יותר ויותר קטן, עד שהתרוצץ כמו זבוב על חדי הכתר, וכאשר כבר היה קטן כמו פרעוש, הוא נפל מאהד היהלומים שבכתר ונעלם לעולמים בסדק שברצפה".

המלך — הנציג של הכוח, השררה והשלטון מופיע בחולשותיו ונער משרת קטן חכם ממנו. הקוטביות של שחור-לבן, טוב ורע האופייניים למעשייה העממית מתטשטשת. מתגלה האמת הפשוטה: גם המלך הוא בן-אדם. מתחת לבגדי הפאר המלכותיים מסתתרות תכונות שכל מי שמגלה אותן, יכול להתמודד

3. יוסי וכנור הקסמים, ינוש, תרגם: צבי רוזן, "מסדה", רמת-גן, 1972.

אתן. הכתר מאבד את הילתו וברקו, אם מלך טיפש חובשו לראשו. הדמות מוארת מזוית שונה מהרגיל. גילוי המלך החלש מרחיב את הדעת, מעשיר את האבחנה, מחדד את יכולת השיפוט ומעורר צחוק משחרר. המוסכמות הקשורות לסטריאוטיפ המלכותי משתנות ומותר להכריז ללא פחד: "המלך עירום!"

המיסטוק יוצר מצבים מגוחכים.

המיסטוק הדביק מקפיא את העולם: אנשים נדבקים כמתאבנים באמצע פעילותם, מכשירים וכלים חדלים לשמש את בני האדם. הסכנה גדלה והולכת מרגע לרגע ועוד מעט הכל ייקבר מתחת המיסטוק. המצב בארמונו של המלך קרלו מזכיר את הארמון המכושף המתכסה בחומות ורדים דוקרניות של "היפהפיה הנרדמת" שרק אומץ לבו של נסיך והכר שיקה של אוהב היו מסוגלים להסיר את הכישוף ולהחזיר את החיים שנפסקו למאה שנה. ב"גדליהו והמיסטוק" — רק תבונתו של ילד ער וחכם החזירה את השמש למקומה. מצבו של המלך קרלו טרגיקומי: "השליט הגאה והאדיר של ארץ בץ נפחד, רועד וחסר אונים כתינוק... הכתר המלכותי נדבק לראשו המלכותי. אחורי מכנסיו המלכותיים נדבקו לכסא המלכות. מיסטוק נטף מגבות עיניו המלכותיות ודלף אל תוך אזניו המלכותיות". המלך ששאף לשנות את סדרי בראשית נדבק לכס מלכותו ללא

יכולת לזוז. הוא מעורר צחוק. התגשמות מטאלתו מבליטה את חוסר יכולתו במי קום להביא לו כח על-אנושי ופרסום עולמי כמלך אדיר.

בסיפורו של גרים "אזו הזהב" נדבקים לאזו-הזהב כל אלה שרוזפים בצע ונפשם יוצאת ליטול נוצת זהב מנוצות האזו. גם כאן נוצרת תהלוכה מצחיקה שמעוררת את צחוקה של בת-המלך, ששום דבר אחר לא היה מסוגל להצחיקה. הטראגיקומדיה חוגגת את נצחונה. המלך לך נחלש איננו ראוי לעונש טראגי: הוא איננו מתאבן ואיננו הופך לנציב מלח — הוא סתם מצחיק! ברכת היום השמש מסירה את הקללה. "ואז הכריז המלך על חג לאומי חדש לגמרי... לכבוד ארבעה דברים נהדרים שיורדים מהשמים". השארבעת הדברים הישנים האלה, הגשם, אור השמש, השלג והערפל, היו די טובים בשביל כל מלך בעולם, ובעיקר בשבילו, בשביל קרלו הזקן מארץ בוצ'.

הקוראים נהנים מהגמדתם של מלכים, מנצחונם של החלשים על החזקים ולומדים לקח תוך צחוק על מצבים מגוחכים, בלתי צפויים ומפתיעים.

איוריו של המחבר מבליטים באופן גרוטסקי וקריקטורי את הסתירה שבין הוד מלכותי היצוני לבין התוצאות האיליות שהטפשות גורמת להן.

מרים רות

אל תדונו את הילדים ללשון דלה!

מאת י. זמורה

הלשון הוא יסוד-מוסד של כל התפתחות בבאות. פ. ניצ'שה

שונים, לחפצים נבדלים, ושומה עליו, לשם היעילות, להבדיל ביניהם על ידי קריאה לכל עצם ועצם ולכל חפץ וחפץ בשם מיוחד רק לו, שם נבדל אפילו לשני עצמים מסוג אחד, ואפילו הם דומים זה לזה, אם מעט ואם הרבה; נקח דוגמה פשוטה ושכיחה: לחפץ שעליו יושבים, יש צורות שונות, ולכל צורה מחפץ זה — שם נפרד: ספסל, כסא, כורסה, שרפרף; ולא ייתכן שהנזקק לחפץ אחד מן הני"ל לא ידע להבחין בין צורה לצורה, כלומר: בין שם לשם של החפץ שלו הוא נזקק במקומות שונים ובזמנים שונים, לצורך שונה.

לפני שנים אחדות חי בישראל חקלאי, חכם חקלאות, איש יודע ספר, בקיאה בלשוניות והוא חיבר ספר רב ממדים בשם "אוצר הצמחים"; בספר זה יש פרק אחד בשם "צמחי קליעה" וממנו למדתי לקח נדיר ומעניין מאד:

החקלאים בארץ ישראל הקדומה היו תרבותיים עד תכלית; הם השתמשו

אין לך הוכחה מובהקת יותר למידת תרבותו של אדם מן הלשון, שבה הוא מדבר, או כותב; עושר נסיונות, חכמת חיים, מחשבות מקוריות ונעלות, רגישות, עדינות-נפש, העזות רוחניות — מתגלים קודם כל בלשונו של בעל הסגור לות והתכונות הני"ל; וכן היפוכן; ככל שאדם מיוחד ומורכב בחיי-הנפש והרוח שלו, כן מורכבת יותר לשונו, כן מיוחד אוצר מלותיו, וכן רבים גוני המושגים שלו, בדבור ובכתב, ביחסיו האינטימיים עם זולתו, ברוחב אופקיו המובעים על ידו בבית, בחברה, במדינה ובעולם.

זאת ועוד: כל שאדם עשיר בלשונו מדקדק בה, מבחין בין המשמעויות השונות של מלה אחת, כל שיש לו זיקה לתוארים שונים של עצמים — כן הוא מתעשר ברגשות, כן הוא מגוון את מחשבותיו ומעמיק אותן.

כל שאדם פעיל יותר, עושה במלאכות, עובד למען עצמו ולפרנסתו, למען החברה ותועלתה — כן הוא נזקק יותר לעצמים

לעבודותיהם בשדה, בגן ובפרדס בסלים, אלא שלא הרי סל המשמש לתועלת אחת כהרי סל שמשמשים בו לתועלת שניה; ונמצא בסופו של דבר שכלי זה, או מכ" שיר זה — הסל — שימש לצבירת ענבים והוא שונה מסל שימש לאיסוף חרובים, ושלישי — לתאנים, ורביעי — לתבן, וכו' וכו', ולכן, לשם היעילות, החכמה והטעם הטוב ומכוח תרבות-חיים נוצרו על ידי החקלאים למעלה מעשרים שמות שונים לסלים בעברית הקדומה:

חסינה (סל לאגור בו תבואה), כלכלה (לצבירת ענבים), כפיפה (לחרובים), סל-סלה (לתאנים), סרידה (לתבן) קופה (לירקות), משפלה (לזבל) וכו' וכו'. האין זו סימפונייה נפלאה של שמות לחפץ אחד לסוגיו השונים?

מי שאינו חקלאי, ולא כל שכן חקלאי תרבותי — אינו זקוק למונחים מדוייקים אלה, אבל בהוויתם, במקומם, הם מעידים על חכמת חיים, על זיקה ללשון על משמעת רוחנית ולא רק רוחנית.

*

וכשאנו דנים בלשון, מן הראוי לדעת, כי כל לשון מן הלשונויות עשירה יותר ממה שאנו משערים: הלשון האנגלית, דרך משל, שהיא אולי העשירה בלשונויות בני-אדם, מונה לפי מקור אחד, יותר מחמש מאות אלף מילים, ולפי מקור אחר — למעלה מששת מאות אלף מילים. באותם מקורות נאמר כי מפוקפק הדבר אם יש אנגלי המשתמש במילים למעלה מאלף מילים; בספרות האנגלית יש כנראה, כמאה אלף מילים; משכיל אנגלי ממוצע משתמש בשיחתו עם חברו בחמישים אלפים מילים בערך.

במילון האקדמאי הרוסי, שהופיע לפי ני 100 שנה, נרשמו 114,740 מילים; מילונו המלא והשלם ביותר של השפה הרוסית מאת דאל — מונה שמונים אלף מילים.

ה"מילון חדש" של א. אבן-שושן, במהדורתו משנת 1970 מכיל 33,549 "ערכי יסוד" ועוד 36,514 ערכי משנה וניבים, ובסך-הכל 71,251 מילים!

א. אבן-שושן וי. סגל ב"קונקורדנציה לשירת ח. נ. ביאליק" מנו ומצאו, כי המילים בשירתו מספרם — 5,637, מהן 46 מילים חדושים שלו עצמו; חבל, שאי-ננו יודעים כמה מילים יש בפרוזה של ביאליק — סיפורים, מסות אגדות-ליליים דים ועוד; אך אין ספק שמניינם הוא הרבה יותר, ודאי יותר מכפליים.

יש קובעים, דרך משל, שוויליאם שק-ספיר השתמש ביצירתו ב-20,000 אלף מילים ויותר, ואין דומה לו.

*

והשאלה היא:

הייתכן כי אדם בעל תרבות קונה לו רבבות מילים רק בזמן בגרותו? מסתבר, שלשון השירה של משכיל נקנית בהדרגה, החל מן הגיל הרך ועד לבגרותו. ואם כן הדבר, מה הטעם ומה החסבר לתבני-עה שתובעים אצלנו עורכי ספרי-ילדים ומו"לים מסויימים כי ספרות ילדים חייבת להיכתב ב"לשון קלה" דווקא? האם לא מוסבר, כי "גירסא זינקותא" חשובה גם בנדון הלשון?

הכוונה, ששירים וסיפורים לילדים לא ייכתבו בלשון דלה במתכוון, גם לא בלשון שירה בכוונה תחילה, אלא בדרך הטבע — בלשון מדוייקת, קפדנית; במ"לוא הביטוי, החופף את הרצוי לתת

בשיר ובסיפור; ובדרך זו להעשיר את אוצר לשונו של הילד, של הנער בהדרגה ובמידה נכונה והגיונית.

*

יש בידי סיפורים ברוסית מאת לב טולסטוי, שיצאו לאור ומיועדים בפירוש "לגיל הרך"; בסיפורים אלה יש לא מעט מילים בלתי שכיחות, כאלה שאצלנו קושרים להן את הפגם — "ארכאיות"; עורך הספריה לא העז, כמובן, לערוך את טולסטוי ולא החליף מלה "ארכ-אית" במלה שכיחה; מה עשה? — מתחת לקו (שומו שמים!) ביאר את המלה הבלתי שכיחה, ודאי הניח נכונה: ילמד הילד הרוסי מלה חדשה שאינה שכיחה אצלו, מה גם שכתב אותה לב טולסטוי.

יורשה לי לספר כאן עובדה שאני נתנסיתי בה:

הממשל אליעזר שטיינבארג כתב שירים וסיפורים באידיש, וגם בעברית מקורית ועשירה מאד.

ח. נ. ביאליק כתב עליו: אמן גדול, העתיד לפאר את ספרותנו לדורי דורות, המחבר הגאוני, שהלך לעולמו באביב ימיו. אין האבידה הזאת ניתנת לשכחה. מי יודע מה היה עוד בכוחו של אדם זה להעניק לנו? אין לנו מזל!

"אל נא תשקטו עד שיתפרסם כל מה שיצא מעטו של שטיינבארג, עד הנקודה האחרונה. אל תאבדו אפילו אות אחת. הכל, עד המעשייה האחרונה, עד שירי הילדים שלו, — הכל צריך להיות מוגש לקהל. אין לאבד כלום."

*

והנה עלה בדעתי להחזיר את כתביו העבריים של אליעזר שטיינבארג; יגעתי, עמלתי וקיבצתי את דבריו הפזורים במוות-ילדים שונות והצעתי את המעשה להוצאת ספרים ציבורית מכובדת. הענין נמסר לעורכת, אשר החליטה: "זו לשון ארכאית, הילדים לא יבינו". היא גם ניסתה לערוך את יצירות הסופר הגאון, ולבסוף — נפסלה יוזמתי.

ומעשה שני:

תרגמתי שיר לילדים מרוסית לעברית והכללתי בו את המלה "זהורית" (חוט אדום).

השיר נפסל משום שהמלה הנ"ל (המור-פיעה במילונים) היא... ארכאית. איזו מלה אורית, זוהרת, אדמונית! למה פסל אותה עורך עברי "מלומד", חכם ללשון דלה של ילדים?

*

אכן, כל מביני דבר, כל הדואגים להתפתחותם הנכונה והנכונה של ילדים, — חייבים לדאוג להעשרת אוצר לשונם, כי בכך מעשירים את מערכת מחשבותיהם ומשפיעים על מכלול רגשותיהם. ועל כן מצווים קודם-כל סופרים, כותבי שירים וסיפורים, אם מקור ואם תרגום; אל להם לחטוא בכוונת-נפל, לכתוב ולתרגם בלשון "קלה", שמשמעה לשון דלה ומדולדלת; אנו מצווים לכתוב בדייקנות כמו בשביל מבוגרים, בגוון של לשון, בדיוק מירבי של שמות עצם, שמות תור-אר ופעלים; הילדים נבונים ומסוגלים לקנות מילים חדשות, אם הן טבעיות ומוסברות לתוכן, לנושא, ולהרצאת הדברים.

דמויות

יצחק יצחק

מאת אוריאל אופק

יום אחד שאלתי את הפזמונאי וסופר־הילדים יצחק יצחק מדוע בחר לחתום ב"כפל שם" זה. כעבור ימים אחדים שלח אלי תשובה מחורזת ארוכה, שהסתיימה בשורות אלה:

...יצחק יצחק כפלתי שמי
וכפל־שם זה נחייב.
אל הדוכן כי אזעלה
יעמוד לי אל בשעת הדחק.
בי יקויים מקרא מלא —
"כל השומע לי יצחק".
ומני אז אני כשמי —
יצחק יצחק הרשמי...

הוא צדק: כל מי ששמע וקרא אותו צחק או חיך. שכן ספוג הומור היה הסופר, שמת בקיבוץ יפעת למחרת יום־העצמאות תשל"ט (7 במאי 1959) בשנה ה־73 להיוו. שמו האמיתי היה יצחק בן־ישראל. הוא נולד בעיירה החסידית ברצלאב (ז'וק־ראינה) ב־ב' באב תרס"ו (יולי 1975). למד בצעירותו ב"חדר מתוקן" ואחרי מהפכת אוקטובר המשיך את לימודיו בגימנסיה עירונית. מנעוריו עסק בפעילות ציונית, ולאחר שתפסה הבולשת הסובייטית את מכתביו, שכתב לחבריו החלוצים בארץ־ישראל, בהם תיאר את פעילותו הציונית בעירו, נאסר ונשלח לגלות בקירגיזיה. בגיל 20 שוחרר יצחק יצחק ועלה לארץ־ישראל. לאחר תקופת הכשרה חקלאית במושבות השומרון הצטרף לקיבוץ רמת־דוד שבעמק־יזרעאל, ולאחר הפילוג השתתף בייסוד קבוצת יפעת. רוב שנותיו עבד יצחק יצחק ברפת ובלול; כן היה מדריד־מורה של נוער עולה ושלית התנועה בדרום־אמריקה.

יצירותיו הראשונות של יצחק יצחק נכתבו לערבית־תרבות פנימיים של קבוצתו, או לבטאוני התנועה הקיבוצית. רק לאחר שהתנדב במלחמת־העולם השנייה לבריגדה היהודית, והשתתף בייסוד להקת־הבידור שלה "מעין־זה", הפכו יצירותיו

להיות לנחלת הכלל. מערכונים ופזמונים רבים חיבר ללהקה, והידוע מכולם הוא השיר "הוי טיטוס, טיטוס" (אותו שרו השחקנים חברי הלהקה חנה מרון ויוסף ידן). יצירותיו מתקופת שירותו בצבא פונסו בספרים "הנשק הסודי" (1944), "מחיל אל חיל" (1945) ו"אלף לילה" (1946); הפיליטונים שלו מהווי הקיבוץ והקבוצה נדפסו בכרך הגדול "בעין שוחקת" (1945).

עשרות שנים פירסם יצחק יצחק שירים קצרים וארוכים ב"דבר לילדים" ו"במשמר לילדים" — שירים המצטיינים במיקצב רהוט ובחריזה קלילה וחייכנית, והמתארים בהומור חינני את הווי הילד והמבוגר בחצר־הקיבוץ ובשדה, בפיתה ובחברת הילדים, בימי חול ובחג. שירים ומערכונים אלה פונסו בשני ספרים:

חרוזים עליזים, שירים לילדים ומערכונים לחגים ומועדים, הוצאת "תרבות וחינוך", תל־אביב 1966, 167 עמודים כפולי טורים. — שבעה שירים יש בספר אלבומי זה: "בנים ובנות", "בתורה ובעבודה", "חגים וזמנים", "בקבוצה", "על דא והא", "מפי הטף", "מערכונים וסיפורים שונים". הספר מכיל מאה שירי פפר ונוף ליריים, שירי ילדות וחג, וכן בדיחות בחרוזים; כגון המעשה בילדה נועה, ששרה את "בובות שתיים", וכששאל אותה המחבר אם היא יודעת מי כתב את השיר הזה —

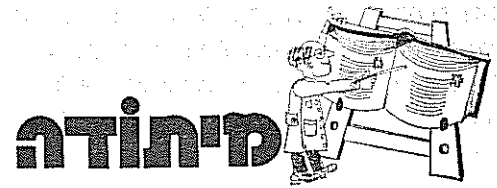
"בטח", סחה בתמיהה לי,
"כל הנ שיר זה למד:
בובותיים, מאת ביאליק
זה ששמו חיים — נחמד..."

אגלי טל, נחרוזת אמרות ילדים, הוצאת איחוד הקבוצות והקיבוצים וקבוצת יפעת, 80 עמודים, 1973. בספר קטן זה נאספו כמאה "חכמות" של ילדים, שהמשר־ר־הפזמונאי כתבן מחדש בחרוזים משעשעים. למשל:

גשם ניתך, זעוף ורהוט.
בבוקר הגיע לנן זאטרט.
"בגשם כזה... עם מי באת, גיל?"
חרדה הגנת. הוא ענה: "עם המעיל..."

כשם שהיה יצחק יצחק מבריק בכתיבה, כן הבריק לא פחות בהופעותיו בעל־פה. שנה שנה היה מקפיד לבוא מקבוצתו שבעמק אל טקסי "פרס יציב" בתל־אביב; וכל טקס היה מסתיים ב"מונולוגים" שהוגשו בכשרון רב ואשר עוררו גלים של צחוק בקרב הקהל. אך אם בזכרונם של אלפי מפרי־מוקיריו הוא יישאר בזמות יצחק המצחיק, הנה כך אמר עליו יואב בנו ביום השלושים לפטירתו:

"אבא היה אמן, והרבה פעמים שאלתי את עצמי: מה מריץ אותו? הוא חיפש את היחד, את החברה. בשנים האחרונות הוא לא ידע לצחוק בעצמו, ובזכרונותי יישאר אבא כליצן המצחיק את כולם, הליצן העצוב".

על הוראת הסיפור העממי

מאת צילה רון

א. השתמעויות חינוכיות ממהותו של הסיפור העממי

לאחרונה, מרבית המליץ על שילוב הסיפור העממי, בהוראה בבית-הספר, והוא אף נכלל בתכנית-הלימודים החדשה. הנימוקים לשילוב וכן ההצעות לדרכי השילוב, משכנעים: עם זאת, נראה לי שיש מקום להרהור נוסף בנושא בייחוד כשמדובר בהוראת הסיפור העממי המובא לכיתה בכתובים.

כידוע, אין להעביר באופן פשוטני וישיר את החקר המדעי האקדמי להוראה בבית-הספר. אך ייתכן שההוראה בכיתה תהיה משופרת יותר, אם תתחשב בהגדרות ובמושגים הקשורים במהות החומר הנלמד, הרווחים במחקר על התפתחותו האחרונות. ידע זה, עשוי לעזור למורה להתמודד עם הבעיות העשויות לעלות במפגש שבין הלומד והחומר.

כשמדובר במחקר הסיפור העממי, הכוונה ליצירה אמנותית כתובה. ואמנם בכך מדמים אותו לסיפור הכתוב בידי אמן מזוהה וכוללים אותו בקבוצת האמנויות למיניהן. אך המייחד את הסיפור העממי מן הסיפור הכתוב בידי אמן שיש לו זכות יוצרים בלעדית על יצירתו, הוא; היותו יצירה שיוצרה הוא אנומימי ושנמסרה ע"י החברה מדור לדור בעל-פה.

ייחודו זה של הסיפור העממי, מכונן את העוסק בו, לראותו צורה ספרותית בהקשר חברתי. לפנינו אמנות קולקטיבית, המושמעת בפני קולקטיב, המקבלת את

1. א. "סיפוריים" בתוך סדרת מחזרות, הוצאת המרכז לתכנית-הלימודים, ירושלים, תשל"ח.

ב. "תשעה סיפורים ועוד סיפור", המרכז לתכנית-לימודים, באוניברסיטה חיפה, תשל"ט.

2. ראה: אליעזר מרכוס, "ההיגד הפולקלורי לעידוד הקריאה" בתוך: ספרות ילדים ונוער תשל"ה חוברת ג'ד. (מצוי גם במדריך למורה ל"מחזרות" חלק ג' לסיפוריים" תשל"ח).

3. ראה: דוב נוי, המבוא ב"שבעים סיפור וסיפור מפי יהודי לוב" תשכ"ח, בהוצאת תפוצות הגולה, הסכנות היהודית ואסע"י.

העיצוב ההזדמנותי בסיטואציית ההיגוד באמצעות מספר וקהל כאחד. ממהות זו של הסיפור העממי נובעים מאפיינים שונים; בתחום האסתטי, הפסיכולוגי והערכי, כשבחלקם ארוגים זה בזה.

ביצירה האינדוידואלית יש מן הביטוי האישי, המקורי והחד-פעמי של היוצר, אשר לרוב, הוא מחליט מתי יהיה תלוי בנורמות חברתיות, אסתטיות או ערכיות ומתי לא. בניגוד לכך, היצירה הקולקטיבית דורשת קונפורמיות, ובנויה דווקא על נורמות מוסכמות ובלתי מעוררות של הקולקטיב.

ואכן, בסיפור העממי, נמצא נורמות חברתיות סטריוטיפיות וכאלה שאינן משוחררות מעיוות ומחיצון. ערכים סטריוטיפיים אלה, באים לספק צרכים שונים של הקולקטיב כמו בטחון בהמשכיות, אך גם באים לספק מאויים יצריים ומשאלות לב כמוסות. אפיונים ערכיים ופסיכולוגיים אלה, חלים גם על הסממנים האסתטיים של הסיפור העממי, אותם ניסח לראשונה החוקר הדני א. אורליק, ואשר כינה אותם בשם חוקים. המונח — חוקים, בא לציין את נוקשותם ומוגבלותם של אמצעים אלה, בחיבור ספרותי שבעל-פה, שלא כבספרות הכתובה. הכוונה לחוקים כגון: חוק החזרה, המספר הנוסחאי, (השילוש), חוק הקיטוב, השניים על הבמה, המוטיב העל-טבעי וכו' וכו'. ואכן חוקים אלה, אפשרו את קשבם ואת מעורבותם של המאזינים ואת שימורה של היצירה בזיכרון.

מן הנאמר לעיל, נראה שהמשותף למאפיינים של הסיפור העממי הן בתחום האסתטי והן בתחום הערכי הוא:

1. הכבילות לסטריוטיפיות הבא לביטוי בדמויות, במצבים ובערכים שהם מייצגים. (הגיבור החיובי הוא גם יפה, גם חכם וגם טוב ומצלח, בעוד שהגיבור השלילי תכונותיו מנוגדות ובסופו של דבר הוא נכשל).

2. הארגון הדיכוטומי של העולם, העולם מחולק לשחור לבן, לרע ולטוב, ליפה ולמכוער, לצדיקים ולרשעים וכו'. העימות הוא תמיד בין קצוות מנוגדים, ותמיד שניים על הבמה.

3. התלות בגורל, במזל, במאגיה, האמונה בשכר ועונש וכו'. אך דווקא נורמות חברתיות אלה, זקוקות לפיקוח קפדני של היחיד. אחרת הן עשויות לחזק את אופנות החשיבה שבית-הספר אינו חפץ ביקרה כמו: החשיבה המאגית, הדיכוטומי מית, הכבילות לסטריוטיפים וכו'. זוהי אופנות חשיבה המיוחסת בעיקר ללומד המוכנה ט"ט, ובולמת יוזמה ואחריות. כמו כן, בשל קשייו של הלומד טעון הסיפור

4. A. Olrik, "Epic Laws of Folk Narrative", in: *The Study of Folklore* (ed., A Dundes). Englewood 1965.

5. ראה: ק. פרנקשטיין, "שחרור החשיבה מכבליה", הוצאת ביה"ט לחינוך האוניברסיטה העברית ירושלים תשל"ב. וכן ספרה של ה. אייגר "הוראה משקמת לתלמידים ט"ט", הוצאת ספרית פועלים, 1975.

להבחין ב"כאילו", עשוי המוטיב העל-טבעי להתקבל כמציאות טבעית — והפלאי, כאינפורמציה מהימנה. דבר העלול ליצור תמונת עולם מסולפת.

לכן, יש להיזהר משנה זהירות, בהוראת הסיפור-העממי בכיתת ילדים ט"ט. ויש לתת את הדעת, על דרכים לעזור ללומד, להשתחרר מדפוס החשיבה שצוינו לעיל. זאת, נוסף לדרך שיש לנקוט בהוראת שירה וסיפור-אגדה שנתחברו בידי יוצר ייחודי, ושאלף בהם קיים אותו ערבוב תחומים שבין הטבעי לעל-טבעי ובין תחומי הטבעי עצמו.⁶

כדי לבחור בדרך ההוראה המתאימה לסיפור-העממי הכתוב, נחזור שוב אל ההגדרה שלו, ובעיקר אל התיאוריות החדשות המתבססות עליה. תיאוריות אלה, מרחיבות את תחומי החקר מן הטקסט של המבע הבודד, שאותו ניתן לתאר בעזרת מושגים ספרותיים, אל המבע בהקשרו החברתי והתרבותי. לדעת חוקרים אלה, ההקשר החברתי השמיעתי, הוא חלק חשוב ממשמעותו של הסיפור. מכאן, שגם מורה הניגש אל הוראת הסיפור-העממי, **מהיבט סמנטי**, אינו יכול להתעלם מגישה מחקרית זו.

אגב, נראה לי, שההקשר החברתי השמיעתי, עוזר לשומעים, להבחין טוב יותר בין הדברים האפשריים שיהיו במציאות הממשית, ובין אלה שאינם אפשריים שיהיו, וכך להבין טוב יותר את משמעות הסיפור. כי בסיטואציות ההיגוד, עשוי המספר בעצמו לרמוז בדרכים שונות, מתי מדובר במציאות פלאית בלתי אפשרית ומתי לא. כמורכב הסיטואציה הטבעית עצמה, וכן חומרי המציאות האקטואלית שהמספר משלב אותם בסיפור, עשויים לעזור למאזינים להבחין במה שחורג מן הריאליה המוכרת להם. מכאן, ייתכן שהסיפור-העממי, הינו פחות בעייתי לט"ט, כשהוא "במקום-חיותו"⁷, מאשר כשהוא מנוטרל מהקשרו הטבעי, ומובא לכיתה בכתובים.

חיזוק להנחה דלעיל, נמצא בהסברו של הרב שמשון רפאל הירש⁸, **לאי הסכמתם של התנאים להתייר כתיבתם של מדרשי-אגדה**, בעוד שהתירו להעלות על הכתב, דברי הלכה על אף היותם תורה שבעל-פה. להלן ציטוט חלקי מדבריו: "...כי מכתבי בת האגדה צומחת סכנה. השומע מפי החכם יכול להבחין מהמשך דבריו או מרמזות קולו, אם משל ומליצה וחידה תבענה שפתיו. אך דברים כתובים, הניתנים לפני

6. על-כך ראה: צלה רון, "הוראת שירה וסיפור-אגדה לתלמידים ט"ט" (או פיתוח "אדם קורא"), הוצאת זק, ירושלים תשל"ז.

7. ראה: זן בן-עמוס, "מגמות חדשות בחקר הפולקלור" מתוך: הספרות כרך 20, המוקדש כולו לנושא: "תיאוריות חדשות על ספרות שבעל-פה", הוצאת אוניברסיטת ת"א 1975.

8. המונח לקוח ממהשל "השועל והדגים". ראה: ספר האגדה של ביאליק ורבינצקי ע' קפ"ב—קע"ז.

9. ראה: "מחשבת היהדות", חלק ב', חוברת המוקדשת למהותן של אגדות חז"ל. הוצאת ספרית המורה הדתי, משרד החינוך והתרבות, אגף החינוך הדתי, תשל"ז.

כול, באין מגיד להם אם הדבר פשוט או משל וחידה, יחשבו שהם דברים כהויות שניתנו מסיני!⁹

כיצד אם כן, נחזיר את הסיפור-העממי הכתוב, אל "מקום-חיותו"? מה שברור הוא, שאין לגשת אליו כאל טקסט העומד בפני עצמו, שמשמעויותיו נובעות מעיצובו הסופי החד-פעמי, כסיפור הכתוב בידי יוצר ייחודי. אלא, יש להרחיב את תחומי העיון מן הסיפור הכתוב, הבודד, אל הקשרו הטבעי, שאותו ניתן אמנם רק לשחזר בדמיון, אחורה או קדימה. יתר על כן, רצוי מלכתחילה לעיין בסיפור מנקודת המוצא של הקשרו הטבעי החברתי. כך שגם העיסוק במשמעויותיו הערכיות של הסיפור, וגם העיסוק במושגים הספרותיים המקובלים או בחוקי-אורליק הידועים, יהיה מתוך התייחסות להזדמנות ההיגוד, המשוחזרת, שבה עשוי היה הסיפור להישמע. כך שגם "החוקים האפיים", הנלמדים בשיעור, יהיו בעלי משמעות (פירוט והדגמות בפרק השני).

בדרך זו של קישור הסיפור אל "מקום — החיות" מאפשר המורה את אותו "ריחוק פסיכולוגי ואסתטי"¹⁰, הנדרש לשם עמידה מול היצירה, במקום להיסחף לתוכה, זהו מרחק, המאפשר ראייה מבחינה מודעת ובוחנת. כך עשוי המורה להתמודד טוב יותר עם הבעיות הפסיכולוגיות והערכיות שהועלו לעיל ולמנוע מהילדים לראות את "המשל, המליצה והחידה כדברים כהויות, שנתנו מסיני" (ראה להלן הרב הירש).

ב. הצעות, משימה לעיון ולדיון בסיפור העממי הכתוב

להלן, הצעות אחדות למשימות לתלמיד. המשימות מנותקות מסיפור קונקרטי כל-שהוא ולכן תתאמנה לכל סיפור אותו ילמדו בכיתה. התשובות לשאלות תשקפנה בהכרח את הסיפור הספציפי אותו ילמדו. והן תשמנה יסוד לדיון ולהעמקה בסיפור הנלמד. המשימות המוצעות להלן, עשויות לשמש את המורה הן בשיעור פרונטלי והן בעבודה עצמית של התלמיד והבחירה בידי.

1. תחילה יש לעורר את תשומת לב הלומדים, להיעדרותו של שם המחבר ליד הסיפור, מה שאינו מקובל בסיפורים כתובים אחרים. על סמך הבחנה זו יש להוביל להגדרה של הסיפור-העממי, שמחברו אנונימי והסיפור עובר בחברה בעל-פה מדור לדור. בכך מציינים את מהותו של הסיפור-העממי, המייחד אותו מסיפור כתוב שיש לו יוצר מזהה.

אם המורה מצליח להביא נוסחים שונים של הסיפור, הריהו מאפשר לראות את תוצאותיה של הגדרת הסיפור-העממי. ברוח דבריה של גלית חזן¹¹: "הדינמיקה שבין יסודות הקבע והתמורה הם תמצית תורת-הסיפור ותורת

10. על הצורך בריחוק פסיכולוגי אסתטי בהוראת הספרות היפה, ראה הערה 6.

11. גלית חזן, "על הספרות העממית" בתוך אוסף סיכומי ההרצאות ביום העיון בוועדת שמי"ס, 23.3.77.

השיר של הספרות העממית. העלילה הסיפורית, זהה פחות או יותר בכל מרחבי התרבות בכל הזמנים. אלא שלכל יצירה מחדש, ייחוד משלה שאת גורמיו ניתן לבדוק על-פי ההקשר התרבותי וסיטואציית ההיגוד של הסיפור.

אם לסיפור המסויים, קיים עיבוד ספרותי של יוצר יחיד מזהה, עשוי הדיון להתרחב לראיית יחסי הגומלין שבין הספרות העממית לבין הספרות הכתובה בידי יוצר יחיד. סיפורים רבים של יוצרים מפורסמים, הם עיבודים ספרותיים של אגדות או מעשיות-עם. ("הפרוטה" "מעשה העז" לש"י עגנון). ומעניין לבדוק מה הם השינויים שחלו במשמעויות הלוואי של העיבודים השונים.

2. הגדרתו של הסיפור-העממי תחייב הסברה נרחבת בדבר הזדמנויות ההיגוד החברתיות, בהן מתרחשת חוויה של האזנה לסיפוריים מפי מספר מומחה. הזדמנויות כאלה הולכות ופוחות בימינו, בשל אמצעי הבידור כמו: הרדיו והטלוויזיה. אך בוודאי יהיו ילדים אשר התנסו בכך, בכינוסים משפחתיים, של אבל או שמחה. אם לא, ילמדו על-כך מפי המורה. (ראה לעיל הערה 3).

3. אחר הבהרה זו, בדבר "הזדמנות ההיגוד", יש לנסות לשחזר את הסיטואציה החברתית או המשפחתית, שבה עשוי היה סיפור זה, להישמע ולהיות משמעותי לשומעים. (ולו רק כדי לבדר ולשעשע). המורה יוכל לשאול שאלות כאלה:

— מתי לדעתכם היה מתאים לספר סיפור זה? מדוע? נמקו.

— מי לדעתכם סיפר סיפור זה? בפני מי? מדוע? נמקו.

— היש מקום לספר את הסיפור גם בימינו? אם כן, באיזו הזדמנות? מתי? בפני מי? מדוע? נמקו.

שאלות אלה, מתאימות בייחוד לסיפורים שהמסר הערכי שלהם גלוי וברור. למשל: אם בסיפור קיים המוטיב של הכוח המאגי של צוואת אב, ברור שמדובר כאן בערך של "כיבוד הורים", אך בוודאי ישפיע יותר, ויש לו מקום ומשמעות, בימי ניחום אבלים, או בשעה שהאב, שלפני מותו מעוניין להשפיע על בניו, מצווה עליהם מה שמצווה, ומניח שהשפעה הרגשית תהיה עזה.

4. השאלות המכוונות להשערות בדבר הזדמנות ההיגוד, של הסיפור המסויים, מכוונות בעקיפין לגילוי המשמעויות הערכיות שבסיפור, ומחייבות דיון בערכים המוצגים בו. רק זיהויין של משמעויות ערכיות, עשוי לכוון להשערה בדבר הזדמנות ההיגוד. יחד עם זאת, יש לצפות לתשובות שונות, אשר כל אחת מהן תשקף את המשמעות הערכית, כפי שהקורא הבין אותה. גיוון ההשערות, יאפשר דיון ויביא לברירת התשובה המתקבלת ביותר על-הדעת, בהתחשב בסיפור. דיון כזה, מחייב עיון חוזר בסיפור, כדי לבדוק היטב, מה מודגש בו? מה חוזר בו? כיצד הוא מתחיל? וכיצד הוא מסתיים? מהו סוג העימות? בין מי? באיזה הקשר? וכו'. לעתים יולך הדיון למסקנה, כי תיתכנה הזדמנויות שונות להיגוד אותו הסיפור, כשכל הזדמנות תדגיש אספקט מסויים של משמעות.

5. אם הערכים המיוצגים בסיפור, הם ערכים סטרייטיים או מחוצניים, רצוי לטפל בהם משני כיוונים. האחד — לבדוק אותם ולבקר אותם. והשני — לנסות להבין מדוע ערכים אלה קיימים? מדוע היה חשוב לחברה להצביע עליהם? מה הרוויחה החברה מקיומם של ערכים אלה, אך גם מה הפסידה. וביחוד היחיד בתוכה למשל: הערה של כיבוד זקנים המחייב עשייה בהתאם לציווי שלהם. מה החיוב שבדבר ומה השלילה? — מהו הקונפליקט העשוי להתרחש בין מאווייו של היחיד לזו של החברה? — האם בכל מקרה טוב, שהרוב קובע את ההתנהגות? מתי לא? מתי כן? — מה לא מוצא הן בעינינו בקיום ערך מסויים? למשל ערך העורמה. תכונה זו, מוצגת בסיפוריים רבים, כדרך המאפשרת למסכן ולחלש להצליח להתעשר או להיות מאושר. — מה היא הסיבה לכך שתכונה העורמה מוצגת באופן חיובי בסיפוריים העם? — האם בכל מקרה השימוש בעורמה הוא שלילי? (רצוי לציין תכונה שלילית אף שלעתים היא הכרחית במצבי אנוש קשים.) — מה היינו מציעים לאותו אדם לעשות, במקום ההתנהגות שלא מצאה הן בעינינו? מהו המחיר הנדרש בקיום אותו ערך אותו הצענו כאלטרנטיבה — האם ההצעה תמיד טובה יותר? יש לציין שהתנהגות מסוימת עשויה להיטיב עם מישהו מסויים, אך בזדמנות היא גורמת רעה למישהו אחר.

יש להביא דוגמאות קונקרטיות מחיי הילדים, למצבים מורכבים, בהם יש לבחור בין ערכים מתנגשים, כשכל בחירה יש בה מן החיוב ומן השלילה כאחד. למשל: האם ערך האמת דוחה ערך כמו עלבון של אדם, מתי כן מתי לא. (סיפור עם, המעלה באור מנוחך דובר אמת, ראה: אברהם בן יעקב, האוצר, עמ' 30).

בדרך זו של הצגת הערך על שני פניו, איננו פוסלים שרירותית ערכים סטרייטיים פיים, אלא מסבירים את תפקידם בחברה, בנסיבות המיוחדות. אך יחד עם זאת, מצביעים על אלטרנטיבות המתאימות יותר בנסיבות אחרות. מה שחשוב בדיונים הללו, הם השיקולים מתוך נקודות ראות שונות. בדיון מסוג זה, קיימת הבחנה וביקורת, אך גם ראייה דו-ערכית לאותה התנהגות. החיוב והשלילה צועדים יחדיו בקיום ערך כל שהוא, והמודעות לכך, עשויה למנוע גישה סטרייטיבית ומחוצנת של התנהגות. אך יחד עם זאת עשויה גם למנוע זלזול בערכים כאלה, המיוצגים בחברה בה חיים התלמידים.

6. גם הטיפול מהיבט אסתטי, יכול להיעשות מתוך התחשבות בסיטואצית ההיגוד, באופן כללי, וזאת ניתן לעשות בעזרת שאלות כמו אלה.

— אילו דברים בסיפור אפשרו, לדעתך, את הקשב של השומעים או את השתתפותם הפעילה של השומעים? או: מה הם הקטעים בסיפור, אותם יכלו השומעים להכיר, ולקחת חלק בהמשך הסיפור יחד עם המספר? בתשובותיהם של התלמידים יהיו בוודאי רמזים לחוקים אסתטיים שונים אותם יסביר המורה בהמשך השיעור.

12. על חשיבות הראייה הדו-ערכית של התנהגות לגבי חינוך לערכים, ראה: ק' פרנקנשטיין, על אמיתות הערכים וההוראה" בתוך: כנות ושוויון, הוצאת ספרית פועלים, 1978.

התשובות השונות תאפשרנה לעמוד על התבדלים האישיים, של כל תלמיד, אך יחד יאפשרו לראות חוקים כוללים, המעוררים ענין אצל הרבים.
לדוגמה: חוק "החזרה", חוק "הקיטוב", חוק "שנים על הבמה", חוק "דור השית" "השאלה הריטורית".

החזרה מדגישה פרטים, יוצרת היכרות עם הסיפור ומאפשרת את השתלבותם הפעילה של השומעים, באשר החזרה הופכת להיות לעתים כפזמון חוזר.
— איזה דבר עשוי היה לעורר את דמיונם של השומעים? או: אילו דברים בסיפור, אינם עשויים להתרחש במציאות היום יומית? מדוע? — מדוע, לדעתכם, סיפרו דברים "בלתי הגיוניים" כאלה?

משימה זו תפנה את תשומת-הלב להבחנה שבין האפשרי לבלתי-אפשרי ותסביר זאת מקומו של **המוטיב העל טבעי** שבסיפור, הלוכד את הדמיון והעונה על משאלות גלויות וכמוסות של החברה ושל היחיד בתוכה.

— בסיפור קיימים מצבים העשויים להיות ממשיים, ציינו אלו הם? האם אתה מכיר מצבים כאלה?

— אילו היית מחבר סיפור כזה עכשיו, מה היית משמיט ומה היית משנה או מוסיף? (הכוונה לפרטי הריאליה המשתנים בהתאם להקשר החברתי או התרבותי ראה, גלית חזן).

— מה לדעתך, עשוי לגרום להתרגשות גדולה אצל השומע את הסיפור הזה? מדוע? (הכוונה לכוח מאגי).

— מהו מעורר אצלך? מה ההשפעה של ריגושים אלה על החשיבה הביקורתית? כיצד ניתן להשתחרר מהשפעה כזו?

— אילו אמצעים גלית בסיפור, המאפשרים לשומעים או למספרים לזכרו היטב? (הכוונה לחזרות למספר נוסחא, להדרגתיות המובנית, למוטיב העל-טבעי וכו').

— איזה אמצעי בסיפור, עשוי להחיות אותו באוזני השומעים? (הכוונה בעיקר לדו-שיח ההופך את הסיפור לדמוי מציאות והמחיה את הדמויות הנמצאות בעימות. או אפילו לשאלה הריטורית, ששניהם מעצימים את הדרמתיות).

— שים לב, מה היו החזרות בסיפור? מה עושות החזרות לשומע? האם תמיד חזרות מעוררות עניין? מתי לדעתך עשויות חזרות לשעמם? (הכוונה, לגיוון שבחזרה, לאותו דבר חדש המופיע על רקע הידוע, במובחן ממנוטוניות).

מה לדעתך תפקידה של השאלה הריטורית בסיפור שלפניך? מתי הוסיף אמצעי זה מתח בשומע ומתי עשוי אמצעי כזה לעורר גיחוך? האם אתה משתמש באמצעי זה בשיחה היומיומית? מתי? מדוע? (הגיחוך מתעורר, כשמרבים להשתמש בשאלה ריטורית, ללא הבחנה, בצורה כפייתית).

שים לב, למבנה ההדרגתי שבסיפור, כיצד הוא מדורג? האם מן ה"קל אל הכבד", האם מלמטה למעלה, או מלמעלה למטה? מה תפקידו של אמצעי כזה בסיפור העממי? (הכוונה, לאפשרות לזכור את הסיפור טוב יותר אם מוצאים את כללי הארגון שלו).

האם תוכל להסביר את קיומם של סיפורי-עם הדומים מאד זה לזה, ויחד עם זאת הם שונים זה מזה בפרטים רבים?

מה הם הדברים הנמצאים בסיפור, המשמעותיים גם בימינו? מדוע?

7. גם פעילות יצירתית אפשר לכוון מנקודת המוצא של ראיית הסיפור העממי בהקשרו הטבעי, למשל:

נסה לחבר סיפור אחר, הדומה במבנהו, שיהא קל למספר ולשומעים לזכור אותו.

נסה לחבר סיפור אחר, שתוכל לשתף בו את הקהל באופן פעיל.

חשוב על ערך כל שהוא, שברצונך להעביר לבני-כיתתך, ונסה לעשות זאת, באמצע-עות "סיפור-עממי", שאתה תחבר. על הסיפור להמחיש באופן דרמטי, את חשיבותו של הערך, אותו אתה רוצה להעביר.

נסה יחד עם קבוצת תלמידים, להמחיש מצב של היגוד. — מספר וקהל באמצעות הסיפור שלפניך.

חשוב, מתי ההשפעה על הרגשות חזקה יותר? כשאדם נמצא בקבוצה או עם עצמו? נמק.

מישהו טען, שהסיפור-העממי, דומה במשהו לפרסומות, מה דעתך? נמק.

לסיכום: השאלות והמשימות דלעיל, מחזירות בצורה מסויימת את הסיפור-העממי הכתוב, ל"מקום חיותו", באופן דמיוני ומשוחזר. בדרך זו, ניתן לטפל באופן יעיל יותר, בבעיות הערכיות והפסיכולוגיות העולות במפגש שבין הלומד והחומר. ההקשר הטבעי, נותן לאותה חשיבה מאגית, דיכוטומית וסטריאוטיפית, משמעות הגיונית בהתאם למטרת הסיפור. החיפוש אחר המשמעות ההגיונית, לדברים הבלתי-הגיוניים, מונע את הנזק של השפעת אופנות החשיבה של הסיפור-העממי, על הלומד, ויחד עם זאת, מפתח בו אמפטיה לצרכים, לרגשות ולמחשבות של הזולת, כשהזולת, לעתים, הוא הקולקטיב.

המסע השלישי של האלדברן¹

חברתי אדומת העין²

מאת צפריה גר

הספר הוא ספר בדיוני לבני הנעורים.

גיבור הסיפור — ירמי דותן, מתנסה במסע מיוחד במינו אל העבר היהודי שלנו בארץ. הוא נוסע ברכב הפלא, האלדברן, שהומצא בידי המדען רוטמני. יש למדען כמה שאלות בקשר לדיוק השילוח וההחזרה של מכשירו והוא מגייס את ירמי להתנדב לבדוק את השאלות הללו תוך כדי הפעלת המכשיר. רוטמני אומר שירמי נבחר לתפקיד-נסיעה באלדברן, משום שהתגלה כילד נבון וחרוץ. עצם היותו ילד יהיה לו למסתור כשיגיע לעבר היהודי בארץ, כשהארץ נתונה במלחמות. ילמדו אותו ארמית ויונית והפסיכולוג יאמן אותו לשחק תפקיד של מטומטם, ואז יצליח אולי ללמוד על הנעשה בארץ באותה תקופה ולחזור בזמן אחורה, ועוד אחורה, וגם להחזיר את האלדברן בשלום הביתה.

אכן בינתו של ירמי עוזרת לו בכל המסע אל העבר ואנחנו לומדים להכיר את ירמי במצבים קשים ומשונים שאליהם הוא נקלע. אז הסיפור מותח ומרגש ועומד במבחן גם בשעה שירמי חוזר לארץ. דן צלקה שורף בצורה משכנעת את עקבות המסע, כך שירמי המספר, נשאר עד יחידי לו. יש בספר גיבורים רבים וטובים שבשמם לא קראתי, אבל יש בו עוד הרבה הפתעות לקורא. אוכל להוסיף שהספר הזה יבוא כשמן בעצמותיהם של קוראים הגדלים בצפיה בתוכניות עתידיניות בטל-ביזיה, אילו הייתי במאי טלביזיה דומני שהייתי מתנפלת על ההזדמנות להסריט סרט בדיוני יהודי-ישראלי ראשון משלנו.

1. דן צלקה, המסע השלישי של האלדברן, איורים: אהרן אלקלעי, הקיבוץ המאוחד.

2. ר' העמוד הבא.

חברתי אדומת העין³

ספרה של דורית אורגד, חברתי אדומת-העין, הוא ספר נוסף בסדרת ספריה על ידידיה וחבריה בעלי-החיים.

בסדרה זאת יש תמיד חשש שהסופר נאחז בנושא מתוך ההנחה שיש לו "קלף" טוב אך הספרים הנוספים על הנושא המוצלח, מאבדים את טעמם. הנושא מחוויר והולך והמטרות שעמדו לעיני הסופר נשכחות. מה שנשאר הוא רק הד קלוש למה שהיה בספרים הראשונים.

דורית אורגד היא סופרת בעלת נסיון. בכל זאת יש הרגשה של קלישות במבנה העלילה ובעיצוב הגיבורים בספרה האחרון.

בספריה של דורית אורגד מושם הדגש על יחסים בין אדם-ילד וחיה. המיוחד בספריה היא עלילה מרתקת שכל המגדל בעלי-החיים התנסה בה, פיתוח ההסתכלות בבעל-החיים וטיפול היחס אליו. גישה של דורית אורגד לנושא היה תמיד עדין ומלא אהבה. הילדים, בסיפוריה, אינם מתייחסים לבעלי-החיים בצורה שווה. כל ילד לפי תפיסתו וכל ילד בהתאם לגילו. הילדים מדברים ופועלים בצורה אמינה והדבר הזה הפך את סיפוריה של דורית אורגד להצלחה גם בהמחזה ברדיו. הספרים של דורית אורגד הם ספרי משפחה וגם זה תורם להצלחה. בספרה האחרון, "חברתי אדומת העין", קיימים כל הדברים שציינתי. בתחילה, יש מתח וחרדה של שרון החוששת שהעכברים הלבנים שבגן יימסרו לימי החופש הנדול למשפחה אחרת, אך מתברר שחרדתה חרדת שווא. שרון זוכה בעכברים. בעזרת טלי אחותה הגדולה והתעניינותה הערה של מיכל האחות הקטנה ושאר חברים ושכנים, אנחנו עושים הכרה קרובה עם העכברים, אבא ואמא ממלאים את תפקידם הסביל ברקע. הילדות לומדות על העכברים את כל מה שניתן ללמוד עליהם. הן זוכות ללמוד גם על תהליך ההתרבות של העכברים. כשיש עשרה עכברים בבית כבר קצת קשה להשגיח עליהם. קשה לשמור על נקיון הכלובים וקשה אפילו למנוע בריחה של גורים. כשהגורים משוטטים בבית לא קל לתפושם. בסופו של דבר נמסרים העכברים לפינת החי של בית הספר. הילדות ממשיכות להתעניין בהם, אבל הן מוכנות לעשות זאת במזדה מסויימת ממרחק. הן הכירו בעובדה שלגדל עכברים זה עניין שלפעמים הוא מעבר ליכולתן. עניין שקשה לסבול אותו במסגרת המשפחתית הצרה.

הספר הזה שמר על עיקר העניין ועל המסר, שהוא פיתוח הכרת החי והעמקת היחסים שבין הילד ובעל-החיים. בכל זאת יש לי הרגשה שהספר הזה כבר חוזר על מבנה ערוך מראש. הסיפור איבד הרבה מהרעננות שלו ולמי שקרא את הספרים הקודמים כבר לא צפויות הפתעות רבות.

אך מי שיגיע לספר זה בלא לקרוא את הקודמים בסדרה ילמד על טיפוח נושא חשוב זה — יחסים בין אדם לבעל-חיים שמן הראוי לטפחו בקרב ילדינו.

3. כתבה: דורית אורגד, הוצאת הקיבוץ המאוחד, איורים: יעקב קמחי, 144 עמ', מנוקד.

כיצד נעלם סעיד?

מאת נילי לוצקי

"כיצד נעלם סעיד?" הוא ספר אחד מני רבים בספרות הילדים, המתאר את מערך כת היחסים בין יהודים וערבים. הנושא אקטואלי, קרוב אל לבנו וחושף נקודות חיוביות ושליליות ביחסים בין עמי ערב והעם היהודי.

מטרתו של המחבר לתאר בצורה סיפורית, ברורה, מרתקת ומעניינת את הסבך הפוליטי בין ישראל וארצות ערב. הקוראים הצעירים לא יכולים להיות מנותקים מהמציאות הזאת וספק אם יוכלו להבינה שלא בדרך סיפורית. עם חתימת חוזה השלום בין ישראל ובין מצרים ימצאו קוראינו הצעירים בספר זה תיאור של מספר בעיות מרכזיות בנושא זה.

הספר פותח בתיאור את אמיר, הנער היהודי, בן קיבוץ אפיקי הגליל, שנבחר לייצג את מדינת ישראל בכנס בין-לאומי לנוער, שיערך בלונדון. בכנס יהיו נוכחים

1. כיצד נעלם סעיד? כתב: זאב ורדי, אירוס: יעקב גוטמן, ספרית פועלים תשל"ח, 151 עמודים.

ביקשה לומר: אל תיקח ללב, אנחנו אתך ו" (עמוד 33) ואכן אמיר השיב בנאום משכנע ודחה את האשמותיו של הלווי.

במשחק הכדורגל, שנערך בשעות אחר-צהריים, החל סעיד, הנער ממצרים, לשוחח עם אמיר לשמחתם של נציגים שונים ולמורת רוחם של אחרים. לשני הנערים גורל משותף: אחיו הבכור של סעיד נפל בסיני במלחמת יום-הכיפורים, ואביו של אמיר נהרג בצליחת תעלת סואץ באותה מלחמה. השכול השרה על שניהם אוירת תוגה, אך לאחר שהתאושרו, קלחה השיחה ביניהם בנעימים.

לרגע קט נדמה לאמיר, שהוא חולם. הייתכן? האמנם יכולים נער ישראלי ונער מצרי לשבת בצוותא ולנהל שיחת רעים בלי מחיצה של שנאה ובלי שיקללו זה את זה? ואז, זרמו השאלות והתשרות בות משני הצדדים בשטף בלתי פוסק, כשכל אחד צמא לדעת משהו על חברו, על תחביביו, על הלימודים, מקום המגורים, הקיבוץ, ובעצם, על מה לא? לאחר שנקמה ידידותם אנו עדים לשרשרת של מאורעות מוזרים, סקרנים ומסעירים כמו: הטיפתו של סעיד ופציעתו, ביקורו של אמיר אצל סעיד הפצוע בבית החולים והחוליה החשובה ביותר: הסכמתו של הנער המצרי לבקר בישראל.

הביקורים של שני הנערים — של סעיד בקיבוץ ושל אמיר במצרים הם פרשה של מתח ולבטים והמחבר נתן

ביטוי בהיר לפרשה זאת על כל צדדיה.

השיא בספר

הספר קריא מאד מבחינת התוכן, מבחינת עלילת הדברים המותחת ומבחינת השתלשלות העניינים המהירה והקולחת. אולם המקום המרתק ביותר הוא: כנס השלום של בני הנוער שנערך בסיני. הכמיהה לשלום גברה על כל המכשולים, אפילו על מעשה החטיפה הנוסף שתכננה חבורתם של הערבים הקיצוניים. אכן, הכמיהה לשלום זקפה לפתע את האנשים שות כולה.

הסופר מגלה לקוראים בסיום הספר, שכל עלילת הדברים לא היתה אלא חלום ורוד ויפה. וחלומות יפים לא תמיד נשארים בגדר חלומות. החלום היפה הפך למציאות בחלקו הארי: "אחד המורים נכנס לכיתה והודיע בקול חגיגי ונרגש שזה עתה שמע ברדיו, שסאדאת הכריז בפרלמנט המצרי, שלמען השלום הוא מוכן לבוא לירושלים ולשאת את דבריו בכנסת. זהו זה, גיחך אמיר בינו לבין עצמו, ובכל זאת, סעיד ואני הקדמנו את בגין ואת סאדאת". (עמוד 151).

ואם כבר נערכו קבלות פנים לסאדאת בירושלים ובבאר-שבע, ולבגין באלכסנדריה ובקהיר, ואם כבר נערך מפגש בין משלחות נכים ממצרים ומישראל. ואם כבר נערכים לקראת טיולים במצרים, מדוע לא כדאי לממש את הרעיון של כנס בינלאומי לנוער שיערך בסיני לא רק בחלום כמו בספר, אלא במציאות?

4. סיאמינה והחתולים של ימין משה

הסיפור הוא על שכונת "ימין משה", אבל אנו לומדים על השכונה מפי החתולים ורואים אותה דרך המשקפיים החתוליים המשוטטים בה. בסיפור ארבעה פרקים, המחבר רושם בראש כל פרק על מה יספר, כמקובל בספרות בלשית — הרפתקנית. ואכן שני האלמנטים נמצאים בספר.

ילדים יקראו ברצון על משפחות החתולים, על החיים המשותפים שלהם, על יחסם לכלב, יופתעו מן הסיפור על הכלבלב סמרטוטי.

לאנשים יש יחס חם לבעלי-החיים והם דואגים להם כך עושים גם הילדים. מבחינת האיורים יש שוני בספר. הם תופסים שטח גדול יותר מן המקובל בספרים לגיל זה — גיל בינוני — ההדפסה בצבע אחד אינה פוגעת בביטוי רב משמעותי לטקסט, שאותו מלווים התחריטים. אף-על-פי שהטקסט אינו רב, יש עמודים שבהם הוא דחוס מדי מבחינה גרפית, וחבל.

5. בוז לספר הלבן⁶

שם הספר מצביע על תוכנו, בתנאי שהמושג "ספר לבן" ידוע לקורא, ומי שאינו יודע אולי ימצא בשם גרוי לקרוא בו, מי מעוניין לדעת מהו ספר לבן, מושג מוזר הלא כן? המסופר כבר סופר בעשרות ספרים, וודאי עוד יסופר בעתיד. הנושא — פעולות "ההגנה" בהעפלה, ובמאבקה נגד הבריטים.

אך במרכז הסיפור — ילדים וילדות שהצטרפו למחתרת ותרומתם החשובה לפעילותה בבילוש, בהזבקות כרוזים, בתפקידים כקשרים וכמבריחי נשק. על אלה, כנאמר, כבר סופר הרבה ואין שום חדש בספר זה.

גם בתיאור הווי המושבה וטיפוסיה אין חדש. יש לי הרושם שהמחבר הולך בעקבות ישראל לרמן, הסגנון, תיאור הדמויות הפועלות והרוח הטובה השורה עליהם — לרמניים הם. ואם כי אין חידוש בספר אני ממליץ למסרו לילדים בכיתות בינוניות — הם יקראו בו בעניין כי הוא מעורר סקרנות.

הרישומים של א. לנדאו וההומור שבהם מעוררים חיוך טוב-לב.

4. כתב: אורי אורלב, תחריטים: דודי גרשטיין, עס-עובד, 1979, 32 עמ', מנוקד.

5. ל. שאול, איורים: אלישבע לנדאו, הוצאת עמיחי, 1979, 144 עמ', מנוקד.

6. האסופית מגבול הצפון

תינוקות הצילה את חייו של גיורא חבר קיבוץ.

במשק אימצו את הפעוטה לילי, אך היא חשה בדידות ואימצה גור.

חבורת מתנדבים הגיעה למשק וביניהם מרגל.

הילדים בראשותו של דובש, מומחה לספרות בלשית, עוקבת אחרי המרגל ותופסת אותו "על חם".

הילדים אינם יודעים כי מעשיו של יוסף בהיתר המשק, והמבוגרים אינם יודעים כי הילדים בולשים.

ספר בלשי קלסי, שהמתח בו עולה לאורך כל הסיפור אך הפיאנז מושלם:

המרגל אינו מרגל אלא אחיה של לילי.

שרשרת הזהב שנמצאה בפרק הראשון ממלאת תפקיד מכריע, הבאר והרדיו

ממלאים את תפקידם. לילי משתחררת מאיפוק ומגלה חיבה להורים מאמצים,

והוריה שבארה"ב עולים ארצה. הילד ש"בישל את הדיסה" מעניש את עצמו ושוּרף

את ספרי הבלשים.

"הם האשמים קרא דובש בהצביעו על הספרים השרופים הם ואני, בגללם הת-

חלתי לחשוד ביוסף המתנדב ולעקוב אחריו. איזה טיפש אני איזה מטומטם" (117).

גיורא המבוגר ממשיך: "אמנם נכון שלא צריך להגזים בקריאת ספרים כאלה

ובעיקר לא להאמין שהם אמת ושמהם צריך ללמוד. הרי בסך הכל הם בלוף, הם

סיפורי בדייה בלתי נכונים ובלתי מציאותיים, מדי פעם אפשר לקרוא ספר כזה כדי

להתבדר ולכן חבל שזרקת אותם לאש, אך לעולם אין ליחס לספרים כאלה כל

חשיבות" (117).

הסיום סוגר את המעגל אף כי ההורים לא הגיעו עדיין — אך הסיפור סגור הכל

נפתר, אין אף פרט קטן שלא פוענח, וכל שהיה משולב — הסיפור בתוך סיפור

על הטלה השחור — הכל נפרס והוסבר. אפיזודות מרובות משולבות בספר והן

מוסיפות חן לטיפולוגיה ולמתח.

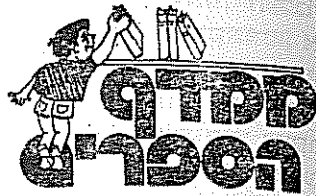
7. לחזור ויהי מה

סיפור פשוט על משפחת יורדים ערב מלחמת ששת הימים שחזרו ארצה, בהשפעת

בנם יונצ'י, לאחר שהייה של שנה בארצות-הברית של אמריקה. יונצ'י מלכתחילה

6. שמואל בן-שלום, האסופית מגבול הצפון, איורים: עליזה עומר, מסדה, 1979, 123 עמ', מנוקד.

7. מעוז חביב, לחזור ויהי מה, הוצאת יוסף שרברק, 1979, 237 עמ', לא מנוקד.

לכיתות הנמוכות

בספרו הראשון, "והילד הזה הוא אני", מביא יהודה אטלס גם בספר שלפניו מונולוגים קצרים של ילד בלשונו. בולט בהם האפיון החד של מצבים ותחושות. ברוב המקרים באות לידי ביטוי תגובות כנות על מצבים של צביעות. האיורים שבספר משלימים את הטקסט או מסבירים אותו.

שלושה ספרונים פרי עטו של אבנר כץ. באחד תאור קורותיו של "אדון מישהו" שמצא פרח, אהב מאד להתבונן בו ולטפל בו, אך לא נתאפשר לו להת-בודד עם הפרח, כפי שחפץ. בשני מסופר על "אדון מישהו" שמצא כתר ומתואר בו יחסים של האנשים אל "אדון מישהו" שהפך בין יום למלך בעקבות הכתר שמצא. אך יחסו של "אדון מישהו" אל הכתר — ככלי אין חפץ בו.

בשלישי מסופר כיצד למדו הצבים לבנות להם בית. בספרונים עמוד של טקסט כנגד עמוד מאויר. הם מצ-טיינים במיעוט מלים ובהומור הנובע מן השילוב המוצלח שבין הטקסט לבין האיורים.

תיאור הרפתקאותיו של עכברון אמיץ ונבון בעל זנב ארוך במיוחד אשר היה לו תחילה לרועץ ובסופו הפך למצילו. העכברון מנצל את זנבו לטובתו ולטובת זולתו. הוא מציל בעזרתו את עצמו ואת זהבית מצפרני הנץ, חתול הבר, הינשוף ועוד.

גם הילד הזה הוא אני, כתב: יהודה אטלס, איר-רים: דני קרמן, הוצאת כתר, 1979, 44 עמ', מנוקד.

מישהו מוצא פרח, מישהו מוצא כתר, ואז הצב בנה לו בית. את שלושת הספרים, בהוצאת כתר, כתב ואייר: אבנר כץ. שלושה הם מנוקדים, והיקפם: 44, 43 ו-42 עמודים.

עכברון ארך זנב, כתב: אלי גולדברג, הוצאת אלישר, 1979, 24 עמ', מנוקד.

לא רצה לרדת אך נכנע להוריו שאנסו אותו. בהיותו בארה"ב פעל בקרב הנוער המקומי: בהשפעת אישיותו, הפכם לציונים, היה פעיל במחנה קיץ — הדביק בהם אמנותו ועשאים פטריוטים ישראלים.

דרך-אגב הצליח לחשוף חוליית מחבלים יחד עם חבר לבית מגוריו — דנדי, שניהם פיתחו חוש בלשי והצילו מטוס אל-על מאסון, כי בקרב הסבלים איהו חבלן... העלילה בספר נעה סביב: הוויכוח של יונצ'י עם הוריו על החלטתם "לרדת"; הוויכוח של יונצ'י עם צעירים בני-גילו על הציונות וישראל, והוויכוח עם חברו דנדי, יורד גם הוא, על ירידה והתחושה בנכר. רקמה של אהבת נעורים בין יונצ'י וחברתו סנדי, נערה שעלתה מארה"ב לישראל ונמצאת בארץ, והמשיכה של יונצ'י אל דבי, נערה שהכיר בארה"ב בתוך חברות הפעילים, מעלים מוטיב של "ייסורי-אהבה", ומגבירים את העניין בספר אצל הקורא המתבגר. הרבה ז'ורנליסטיקה בספר, בעיקר בפרקי הראשונים (ר' המאמר פובליציסטיקה לילדים ולנוער בלבוש סיפור עמ' 17), "אך השילוב של יחסי צעירים ביניהם ותיאורי הווי ונוף שבארה"ב מרככים את המגמתיות הפובליציסטית ומשווים לספר אופי סיפורי.

ג"ב

הראו לי משפחת קוראים — ואראה לכם

את האנשים שקבעו את גורל העולם.

נפוליון בונפרטה

ירון העכברון, כתב: רוג'ר הרגריבס, תירגם: אורי סלע, הוצאת זמורה, ב"ת, מודן... מנוקד.

שישה ספרונים על ירון עכברון והרפתקאותיו. העכברון הזריז יוצא מדירתו ומשום "שאינו שונא הרפתקאות", אנו מוצאים אותו מדי פעם במקום אחר בתחנת הטלוויזיה, במשרדו של מר "רנות" ועוד. לעתים הוא גורם נזק ומבוכה לסובבים אותו, אך יש שהוא מביא גם תועלת, כגון במקרה בו עזר לתפוס את הפורץ בביתו של מר רנות ונתגלה כעב-ברון חכם ושופע תחבולות. איורים צבעוניים בסגנון "מויקי מאוס" מעוררים חיוך.

את וולט דיסני אין צורך לפרסם. שמו הולך לפניו והוא מעורר עניין גם אצל המבוגרים. אך הקוראים הצעירים ודאי ייהנו מסיפוריו ומשילוב הציורים המפורסמים, בסגנונו המיוחד, הצבעים הרב-גוניים מרהיבי עין, מלאי-חן והומור. העברית שוטפת, קולחת ותואמת את סיפור המעשה. מומלץ.

לפיתות הבינוניות

קובץ של שמונה משלי חיות מאוצר המשלים בספרות העברית. המחברת ליקטה משלים מהספר "משלי שועלים" מאת ברכיה הנקדן ומן הספר "כלילה ודימנה" (הספר "משלי שועלים" חובר בסוף המאה ה-11 או בראשית המאה ה-12 ובו משלים מקוריים יהודיים ומשלים מתורגמים שהמחבר נתן להם צביון יהודי.

הספר "כלילה ודימנה" הוא הודי במקורו, אך תורגם לשפות שונות כולל עברית והיה ידוע אף הוא לקוראים היהודיים בימי הביניים. בין היתר תורגם במאה ה-11 בספרד ע"י יעקב בן אלעזר אשר נתן למשלים צביון יהודי. המחברת עיבדה את המשלים והתאימה לקורא הצעיר. לספר פתח דבר המכוון לקורא הצעיר ואחרית דבר המכוון למבוגר המציע ספר זה לילדים.

בספר שמונה שירים יפים ומלאי הומור העוסקים בראיית החיים על-ידי הילד כשהתוכן מתמקד בתופעות הלקוחות מן החיים. ב"נמש" עולה בעיית הג'ינג'י, ב"אניה" מסופר על

וולט דיסני, סדרי מיני דיסני 7-12 במב, פו הדוב ביום סערה, פו הדוב והנמר הקפצן, דולנד וה-צבעים הקטנים, דולנד במרוץ מכשולים, מיקי ושתי המשאלות, עברית: שולמית לפיד, הוצאת יבנה, 1979.

הצפרדע הקנאית, הארי-נבת הפקחיה, כתבה: יהודית דישון, איורים: גיורא כרמי, הוצאת עם עובד, 1979, 24 עמ', מנוקד.

יש לי נמש, כתב: אבנר פרץ, איורים: אסתר קור-טי ואלינה דגני, הוצאת

ספרית פועלים, תשל"ט, 22 עמ', מנוקד.

סיאמינה והחתולים של ימין משה, כתב: אורי אורלב, איורים: דודו גרשטיין, הוצאת עם עובד, 1979, 30 עמ', מנוקד.

בן האדמה, תרגם ועיבד: שבת קפלן, איורים: אריה גלור, הוצאת אורגן-טייך — יבנה, 1979, 134 עמ', מנוקד.

זכרונות מן השווא, כתב: נורית זרחי, איורים: אבנר כץ, הוצאת עם עובד, תשל"ט, 108 עמ', מנוקד.

הזכתה שלא הגיע, כתב: בה: גאולה קדם, איורים: בינה גבירץ, הוצאת ז'רעאל, 1979, 33 עמ'.

ילד הרואה אניה מצויירת על השטיח ואלו אמו אינה רואה זאת ועוד.

השירים מסייעים לילד לפתור את בעיית העימות עם עולם המבוגרים בעזרת החיך והאגדה.

סיפור על קבוצת חתולים ואורח חייהם. הסיפור מתמקד בסיאמינה — חתולה סיאמית קטנה, וביחסי החברות המיוחדים שלה עם כלבלב. מאורעותיהם של החתולים מתרחשים על רקע שכונת ימין משה שבירושלים. בסיפור משולבות עובדות הכרוכות ברקע ההיסטורי של שכונה זו.

לקט של שמונה-עשרה אגדות המקובצות בשלוש קבוצות: אגדות מארצות הצפון, אגדות ויטנאם ואגדות הודו. שם הספר על שם אחת מאגדות ויטנאם — בן האדמה הוא איש פשוט, עובד אדמה שהפך לגיבור, אדיר ואמיץ אשר הנהיג את עמו בקרב והביס את אויביו. הוא התקבל על-ידי המלך בארמונו, אך נאלץ להמלט ממנו כשהתברר לו שמי-קננים בו הבגידה, התרמית ואי הצדק.

רבות מן האגדות קשורות בבעלי-חיים וצמחים, שבחלקם פלאיים — דבורה, בונה, שועל, פיל, צב, תן, אריה, נמר, אדמונית החורש, דלעת ועוד.

האיורים בשחור לבן קשורים ישירות לתוכנם של האי-רועים שבאגדות ומלווים במובאות מתוכן.

סיפור "היסטורי" שעלילתו מתרחשת בסוף המאה שעברה. מתוארים בו מאורעות שהתרחשו באירופה ובארץ-ישראל מזווית ראייתם של הטמפלרים הנוסעים לארץ-ישראל ושל עכברה המתגוררת בתיקו של אחד הגיבורים.

חיי יום-יום ומאורעות חשובים מוצגים בהומור. לקורא הצעיר ניתנת הזדמנות להתוודע אל מציאות מעניינת בצורה מרתקת ומשעשעת.

ארבעה-עשר סיפורים מימי מלחמת יום הכיפורים. מן הסיפורים, שבמרכזם עומדים ילדים, עולים הדים של כל הכרוך במלחמת יום הכיפורים — דאגה, חרדה, מלחמה, שבי, כאב, גבורה, אומץ לב ועוד.

שם שועלים יחללו, לודיק
אשכנזי, סיפור מעשיות,
תרגום: ידידיה פלס, אייר:
אנדרי ברבה, הקיבוץ
המאוחד, תשל"ט, 87 עמ',
מנוקד.

5 סיפורי מעשיות: ג'ון ותפוחי הפז — מעשייה אנגלית;
כיצד לשמור על בתו של צאר רוסית; עומר הגליל ובנותיו
של מלך הרוחות — מרוקאית; פיטוקה חמקן — הונגרית;
מילן בעקבי הורד — יגוסלבית.
הדמויות ידועות בעולם האגדי והמעשי, גם בסיפור עצמו
אין מוטיבים חדשים אך המעשיות מוגשות בהומור רב.
התרגום טוב, לדעתי, ולא מורגשת שום עכבה בקריאה.

לפיתות הגבוהות

סיפור גבורתו של ילד יהודי בגולה, שעקב אחר מחבלים,
גילה את תוכניותיהם וחיבל במזימותיהם לבצע פיגועים
בקיבוצי יהודים בשוודיה. הילד נתפס והתגלגל לדמשק
והצליח לחלץ שם בחור יהודי שנתפס בעוון ריגול כביכול
לטובת ישראל. שניהם נחלצים בשלום מכל הסכנות בזכות
אמונתם בצור ישראל ובזכות תודעתם היהודית.

סיפור אוטוביוגרפי מרתק של נעורים במחתרת בתקופת
המאבק נגד שלטון הבריטים בארץ.
הסיפור הבהיר, ההצגה התמימה של המניעים והשיקוף
הרגיש של התחושות עשויים להקלט ע"י קוראים צעירים
ולעורר בהם ענין בפרשה חשובה מקורות הישוב.

זהו הכרך התמישי בסדרה אלפיים מישחק ומישחק בכרך זה
הפרקים: הגיגות ואירועים מיוחדים כגון ט"ו באב, חג
השדה, יום הילד, יום האם, וכו'. **מסיבות מיוחדות:** פסטיבל
המנים הלילי, שוק המציאות, בזר הספרים וכדו'. **אירועי**
ספורט: החופש הגדול, ותוספות.

בהקדמה נאמר בין היתר: "למרות שחלק גדול מהמשח-
קים המתפרסמים בכרך זה, לידתם והורתם בקיבוצים אין
ספק שאפשר להתאים ולהשתמש גם במסגרות חברתיות
אחרות".

תשעה סיפורים מהווי ירושלים כשבמרכז האני המספר —
הילד שמעלה רשמים על מבוגרים בשכונות.
הטובים שבסיפורים: הפסנתר הסגול של הגברת יונגרד,
המערה שליד השכונה, ההצגה הגדולה של אמיל קורוצ'נקו.
הלשון הספרותית מתובלת סלנגים, מומלץ.

אל מול פני הסכנה, כתב:
שמואל ארגמן, איורים:
רבקה דה פריס, הוצאת
זרקור, 176 עמ'.

סיפורו של אלנקם, כתב:
עזרא יכין, הוצאת עזריי
אל, תשל"ט, 304 עמ'.

אלפיים משחק ומשחק,
משה הורביץ, ציירו: א'
ריק נבון ואראלה, מש'
חקי החגיגות ואירועים
מיוחדים, הוצאת הקיבוץ
המאוחד, תשל"ח.

תלונות לשמים, כתובים
ומצויירים: בידי משה בן
שאול, תשעה סיפורים
מירושלים, מסדה, 1979,
מנוקד.

נתקבלו במערכת

1. אורלב אורי, קשה להיות אריה, איורים: יוסי אבולעפיה, הוצאת עם עובד, 1979, 111 עמ'.
2. אורלב אורי, סיאמינה והחתולים של ימין משה, תחריטים: דודו גרשטיין, הוצאת עם עובד, 1979, 34 עמ', מנוקד.
3. אנג'ל אורה ורנה קרסנו, (לקטו וכתבו), גם לבננה יש לב — כך מספרים הפיליפינים, איורים: סוזן דלהרזה ארגון, הוצאת כתר, 1978, 29 עמ', מנוקד.
4. אורג' דורית, חברתי אדומת העין, איורים: יעקב קמחי, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1979, 144 עמ', מנוקד.
5. אטלס יהודה, גם הילד הזה הוא אני, איורים: דני קרנן, הוצאת כתר, 1979, 42 עמ', מנוקד.
6. ארגמן שמואל, אל מול פני הסכנה, איורים: שפרה קרביץ, הוצאת זרקור, 176 עמ'.
7. בן דור דתיה, (כתבה והלחינה), אלו הייתי קשקשתא, איורים: דוד הראל, הוצאת כתר, 1978, 13 עמ', מנוקד.
8. בר עמוס, המרד בפנית החי, איורים: נורית צרפתי, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1979, 24 עמ', מנוקד.
9. ברגמן שרה, כל ישראל חברים, איורים: ה. הכטקופף, הוצאת נתיב, 1979, 104 עמ', מנוקד.
10. דיסני וולט, פיטר פן, תרגמה לעברית: שולמית לפיד, תצלומים וציורים מתוך הסרט — אולפני וולט דיסני, הוצאת יבנה, 1979, 28 עמ', מנוקד.
11. דישון יהודית, הצפרדע הקנאית — הארנבת הפקחית, ועוד סיפורים מאוצר המשל העברי, איורים: גיורא כרמי, הוצאת עם עובד, 24 עמ', מנוקד.
12. הלוי מנחם, עוף החול, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1979, 107 עמ'.
13. וילנסקי צביה, פרסקי נתן, סיפורים ואגדות לילדים בגיל הרך, איורים: ה. הכטקופף, הוצאת יבנה, 1979, 80 עמ', מנוקד.
14. זרחי נורית, מיכל וקומקום האדים, איורים: מיכל אפרת, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1979, 39 עמ', מנוקד.
15. זרחי נורית, זכרונות מן השרוול, (מיומנה של ג'וזפינה הרמינה פון יוסטינה), איורים: אבנר כץ, הוצאת עם עובד, 1979, 108 עמ'.

המשותפים בחוברת

- יוסף חנני — סופר ומבקר ספרות.
 פרופ' דב גוי — בעל הקתדרה לפולקלור ע"ש מ. גרונוואלד ומנהל המרכז לחקר הפולקלור באוניברסיטה העברית בירושלים.
 גליה פולונסקי — חוקרת ספרות ומתרגמת ספרנות באוניברסיטת חיפה.
 גרשון ברגסון — חוקר ספרות ילדים, עורך, משרד החינוך והתרבות.
 ד"ר אוריאל אופק — סופר, משורר וחוקר ספרות ילדים.
 מרים רות — סופרת, מבקרת ספרות.
 י. זמורה — סופר ומבקר ספרות.
 צילה רון — מוסמכת האוניברסיטה העברית בחינוך ובספרות, עובדת באגף להכניית לימודים במשרד החינוך והתרבות, מרצה ומדריכה מורים.
 צפריירה גר — מורה, ספרנית, משוררת וסופרת.
 גילי לוצקי — מורה, מבקרת ספרות ילדים.

אל: המדור לספרות ילדים, משרד החינוך והתרבות
 רח' דוד המלך 18, ירושלים.

1. אני מבקש להיות מזוי על כתב-העת לשנת תש"ם (4 חוברות),
 2. נא לשלוח לי את חוברות "ספרות ילדים ונוער"
 תשל"ה — חוברת א', חוברת ב', חוברת ג', חוברת ד'.
 תשל"ו — חוברת א' (ה'), חוברת ב' (ו'), חוברת ג' (ז'), חוברת ד' (ח').
 תשל"ז — חוברת א' (ט'), חוברת ב' (י'), חוברת ג' (יא), חוברת ד' (י"ב).
 תשל"ח — חוברת א' (י"ג), חוברת ב' (י"ד), חוברת ג' (ט"ו), חוברת ד' (ט"ז).
 תשל"ט — חוברת א' (י"ז), חוברת ב' (י"ח), חוברת ג' ד' (י"ט—כ').
 תש"ם — חוברת א' (כ"א), חוברת ב' (כ"ב), חוברת ג' (כ"ג), חוברת ד' (כ"ד).
 3. במצורף צ"ק / המתאה ע"ס ל"י משוך על "קרן בית הנשיא"
 (לפי 15 ל"י החוברת).
 את התשלום אבצע עם קבלת החוברת.

השם: המען:

* יש לסמן ב- X את המבוקש ואת דרך התשלום במשבצת המתאימה.

16. טנא בנימין, אל עיר נעוריי, הוצאת עם עובד, 1979, 189 עמ'.
 17. יובל נורית, (כתבה וציירה), טוב להיות עם החיות, הוצאת כתר, 1979, 21 עמ', מנוקד.
 18. יכין עזרא, סיפורו של אלנקם, (מהדורה שנייה). הוצאת עזריאל, 1979, 304 עמ'.
 19. כץ אבנר, (כתב וצייר), ואז הצב בנה לו בית, הוצאת כתר, 1979, 44 עמ', מנוקד.
 20. כץ אבנר, מישהו מוצא כתר, (אברהם כץ צייר וחשב ומירה מאיר העלתה על הכתב), הוצאת כתר, 1979, 44 עמ', מנוקד.
 21. כץ אבנר, מישהו מוצא פרח, (אברהם כץ צייר וחשב ומירה מאיר העלתה על הכתב), הוצאת כתר, 1979, 44 עמ', מנוקד.
 22. לרנט הלסינג, הדלעת המופלאה, תרגום לעברית: פ. חותם, איורים: סבנד אוטו, הוצאת עם עובד, 1979, 27 עמ', מנוקד.
 23. סובול דונלד, זני ידעני עוזר למשטרה, תרגום מאנגלית: בינה אופק, איורים: ליאונרד שורטאל, הוצאת ש. פרידמן, 1979, 112 עמ'.
 24. סובול דונלד, זני ידעני לוחם גפשע, תרגום מאנגלית: בינה אופק, איורים: ליאונרד שורטאל, הוצאת ש. פרידמן, 1979, 111 עמ'.
 25. סובול דונלד, זני ידעני מפגין תושיה, תרגום מאנגלית: בינה אופק, איורים: ליאונרד שורטאל, הוצאת ש. פרידמן, 1978, 111 עמ'.
 26. פרנקל זיגי, (כתב וצייר) פרדי הצמידע והעפיפון שלו, תרגום לעברית: אורי סלע, הוצאת כתר, 1979, 34 עמ', מנוקד.
 27. פרנקל זיגי, (כתב וצייר), מי אני? תרגום לעברית: אורי סלע, הוצאת כתר, 1979, 38 עמ', מנוקד.
 28. פרץ אבנר, יש לי גוש, איורים: אסתר קורטי ואלונה דגני, הוצאת ספרית פועלים, 1979, 20 עמ', מנוקד.
 29. קדם גאולה, המכתב שלא הגיע, איורים: בינה גבירץ, הוצאת יזרעאל, 1979, 136 עמ'.
 30. קורצ'אק יאנוש, המלך מתיא באי השומם, תרגום: אורי אורלב, הוצאת כתר, 1979, 196 עמ', מנוקד.
 31. קאלו מאשה, ציירתי לי עפיפון, איורים: בינה גבירץ, הוצאת יזרעאל, 1979, 31 עמ', מנוקד.
 32. קמחי יעקב, (כתב וצייר), מעשה בשמנבוץ, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1979, 33 עמ', מנוקד.
 33. שבתאי קפלן, (תרגום ועיבד), בן האדמה, איורים: אריה גלור, הוצאת יבנה, 134 עמ', מנוקד.

ה ת ו כ ן

3	דברי ברכה : זבולון המר — שר החינוך והתרבות
	אהרון ידלין, שר החינוך והתרבות לשעבר.
4	אל קוראינו : העורך
	עיון ומחקר
5	אברהם ברוידס משורר ילדים — יוסף חנני
	מעשייה חדשה של לב טולסטוי ויסודותיה הפולקלוריים (ב) —
8	דב נוי וגליה פולונסקי
16	פובליציסטיקה לילד ולנוער בלבוש סיפורת — גרשון ברגסון
23	"ספריה קטנה לילדים" — אוריאל אופק
29	ד"ר סוס בעברית — מרים רות
33	אל תזונו את הילדים ללשון דלה — י. זמורה
	דמויות
36	יצחק יצחק — אוריאל אופק
	מיתודה
38	על הוראת הסיפור העממי — צילה רון
	ביקורת
46	המסע השלישי של האלדברן, חברתי אדומת העין — צפרירה גר
48	כיצד נעלם סעיד — נילי לוצקי
50	ממבט ראשון : 1. "הבית שבו מתים הג'וקים משיבה טובה" 2. "ספר משתולל" ; 3. "תעלולי מכי ודובי" ; 4. "סיאמינה והחתולים של ימין משה" ; 5. "בוז לספר הלבן" ; 6. "האסופית מגבול הצפון" ; 7. "לחזור ויהי מה" — ג"ב
	ממדף הספרים
55	סקירת ספרים לכיתות נמוכות, בינוניות וגבוהות
59	נתקבלו במערכת

SIFRUT YELADIM VANOAR

JOURNAL FOR CHILDREN'S AND YOUTH LITERATURE

September 1979, Vol. V, No. 1 (21)
Editor; G. BERGSON

18 King David St.
Jerusalem, Israel

CONTENTS

Greetings: Zevulun Hammer – Minister of Education and Culture	3
Aharon Yadlin – Past Minister of Education and Culture	
To Our Readers	The Editor 4
<i>Study and Research</i>	
Avraham Broides, – Children's Poet	Yosef Hanani 5
A New Folk Tale by Lev Tolstoy and its Folkloristic Foundations (Part II)	Dov Noy and Galia Polonsky 8
Publicistics for Children and Youth in Story Form	Gershon Bergson 16
Children's Little Library	Uriel Ofek 23
Dr. Seuss in Hebrew	Miriam Rot 29
Beware of Restricting Children's Language	Y. Zemora 33
<i>Personalities</i>	
Yitzchak Yitzchak	Uriel Ofek 36
<i>Methodology</i>	
On Teaching Folktales	Tsila Ron 38
<i>Reviews</i>	
The Third Journey of Aldebren	Tzafrira Gar 46
My Red-Eyed Friend	
How Sa'id Disappeared	Nili Lutzki 48
<i>At First View</i>	
1. "Where the Cockroaches Died at a Ripe Old Age"	
2. "A Book Goes Wild"	
3. "The Pranks of Miki and Dubi"	
4. "Siamina and the Cats of Yemin Moshe"	
5. "Shame On The White Paper"	
6. The Foundling from the Northern Border	
7. "To Return At All Costs"	Gershon Bergson
<i>From the Bookshelf</i>	
An Annotated list for the Lower, Middle and Upper Grades	55
Books Received	59

